



KAKO SO NASTALE VERE IN BOGOVI?

PO INGERSOLLOVIH SPISIH
ZA SLOVENCE PRIREDIL

IVAN KAKER.

—
PONATIS IZ "PROLETARCA".
—

V CHICAGI 1909.

■ ■ ■ Cena 30c. ■ ■ ■

Dobi se pri izdajatelju:

Ivanu Kaker, 629 Laflin St., Chicago, Ill.


NE prazne besede, marveč resničen boj
proti poneumnjevanju in duševnemu
suženjstvu bodi sveta naloga vsakega
svobodomiselnega in res naprednega Slovenca!

ČITAJTE, naročajte in razširjajte spise, ki od-
pirajo ljudstvu oči in ga učijo spozna-
vati resnico!

740 1. 1960. 30

Kako so nastale vere in bogovi?

(Moderno naziranje o bogu.)





O, daj moji duši raje nepokoj, nego mrtvaški mir vere in nevede! Preženi me iz paradiža, če hočeš, toda daj mi prej okusiti sad od drevesa spoznanja!



54182



N 1967/6058



**Pravični bog je
najplemenitejša stvar človeštva.**

Vsak narod si je sam ustvaril boga, in bog je bil vedno podoben svojim stvarnikom. Ljubil je in sovražil, kar so sovražili ali ljubili ljudje, in stal je vedno na strani tistih, bi so imeli v rokah moč. Vsak bog je bil neznansko rodoljuben (patriotičen) in preziral je vse druge narode, razun svoj lasten narod. Vsi ti bogovi so zahtevali, da se jim izkazuje čast in slava, da se jim človek sladka in jih moli. Ljudstvo jih je obdržalo pri dobri volji stem, da jim je prinašalo na žrtvenik raznih darov; kajti vonj nedolžne krvi je bil bogovom že od nekdej prijetna dišava. Vsi ti bogovi so vztrajali vedno pri tem, da imajo okoli sebe čim največje število svečnikov, in ti duhovniki so pa od svoje strani tudi vedno pri tem vztrajali, da jih vzdržuje in redi ljudstvo. Glavni posel duhovnikov je bil od nekdej ta, da se s svojim bogom bahajo in zatrjujejo, da je njegovih vsega-mogočnosti prava igrača uničiti z enim samim mahljajem vse druge bogove in malike.

Bogove so fabricirali po nešteti vzorcih, in vedno v soglasju z najčudovitejšo in najsmušnejšo modo dotičnega naroda. Nekateri so imeli po tisoč rok,

drugi le po sto glav; nekateri so imeli okrog vratu verižico spleteno iz samih živih kač; nekateri so bili oboroženi s kiji, drugi z mečem in ščitom; nekateri so bili oblečeni v železne oklepe, drugi zopet so imeli peroti kakor kerub; nekateri so bili nevidni, drugi so se kazali vsega, še drugi le svoj hrbet; nekateri so bili ljubosumni, drugi so vzeli ná-se človeško podobo, drugi podobo labuda, bika, ali goloba, — vsi pa so ljubili lepe hčere človekove. Nekateri so bili oženjeni — (vsi bi pravzaprav morali biti!) —, in druge zopet so si ljudje predstavljali kot stare samotarce in mladeniče na vse večne čase. Nekateri so imeli otroke, in ti otroci so tudi postali bogovi in ljudje so jih ravnotako častili kakor njih očete. Večina teh bogov so hlepeli po maščevanju, bili so divji, razuzdani veseljaki in veliki nevedneži. Ker so bili, kar se tiče pouka in znanja, odvisni od svojih duhovnikov, se njihovi skrajni nevednosti v raznih znanstvih ne smemo preveč čuditi!

Vsi ti bogovi niso poznali niti podobe sveta, katerega so bajé vendar sami ustvarili, marveč so mislili, da je naša zemlja ravna ploskev. Nekateri so mislili, da morejo dan podaljšati na ta način, če ustavijo za nekaj časa solnce na svoji poti, in da za more glas tromb porušiti mestno obzidje, — in vsi so tako malo vedeli o pravem in resničnem bistvu stvarij, da so ljudem, kateri so ustvarili nje same, zapovedali, da jih morajo ljubiti. Nekateri so bili taki tepei, da so si domišljevali, človek je v stanu verovati, kar hoče, ali kakor mu kdo zapove ali ga nauči, ter da je bogokletno in vredno večnega pogu-

bljenja, če se kdo dá voditi zdravi pameti in izkuš-
njam. Noben bog ne ve, kako je pravzaprav nastala
naša mala okrogla zemlja. Vsi so bili grozno ne-
vedni v geologiji in astronomiji (t. j. zemljeznanstvu
in zvezdoslovju). Navadno so bili tudi prav borni
postavodajalci, in kot vladarji so po svojih zmožno-
stih stali mnogo nižje nego kak povprečen predsed-
nik severo-ameriške republike. Vsi bogovi so zahte-
vali najsrამotnejšo in najbolj sužensko pokorščino
od svojih spoznavaleev. Da se jim prikupi in da
imajo nad njim dopadajenje, moral se je človek pred
njim v resnici valjati v prahu. In bogovi so tudi
bili vedno zelo strankarski; zdaj so potegnili s tem,
zdaj z onim, — kakor jim je pač bolj kazalo! Zdaj
so mahnili po glavi tega, onemu pa se prijazno in
milostno nasmehnili in pokimali; — če se je pa polo-
žaj za nje spremenil, pa so taktiko zasukali in planili
po onem, ki so ga poprej "radi imeli". Uganjali so
zorej najlepšo osebno in **koristolovsko politiko, pod**
pretvezo splošnega blagra, — in razumeli so se na
njo še skoro bolj, nego naši novodobni slovenski
"bogovi" v Ameriki!!! Kadar se je šlo za to, da ople-
nijo in uničijo druga ljudstva in da ugrabijo njih
žene in dekleta, so stali vedno na njih strani.

Ničesar se tem bogovom ne dopade bolj, nego
klanje brezvercev; nihče pa jih ne more bolj raz-
kačiti nego oni, kdor se predrzne njih eksistenco ta-
jiti in kdor v nje ne veruje.

Nekateri narodi so bili tako revni, da so imeli le
po enega boga. Fabriciranje bogov je bilo vendar
tako lahko in material-tako po ceni, da je bilo tržišče

z bogovi običajno bogato založeno in nebesa s temi izrodki bolne domišljije prenapolnjena. Bogovi pa niso imeli le v nebesih mnogo opravka, marveč so se vmešavali tudi v vse zadeve človekove. Povsod so imeli svoje prste vmes, v vseh življenskih odnošajih: vse je bilo pod njihovo neposredno kontrolo. Nič ni bilo za nje premalenkostno, nič prevažno; vrabec, ki je padel z drevesa, ali kroženje velikih svetovnih teles, — vse so z enako marnostjo nadzirali ti marljivi in čuječi bogovi. Pogosto so prihajali s svojih nebeških prestolov doli na zemljo, da sporočajo in pojasnijo človeštvu kaj važnega. O nekem bogu se celo pripoveduje, da je prišel v oblakih neba med gromom in bliskom, samo zato da ljudem pove, da se jagnje ne sme kuhati v maternem mleku. — Drugi zopet so ostavili svoja svetla stanovanja v zračnih višavah, da naznanijo ženam človekovim, katera naj rodi, in katera naj ne rodi otroka; — ali pa so prišli doli, da pokažejo kakemu bedastemu farju, kako naj ureže in nosi plašč.

Večkrat, kadar so ljudje zanemarjali svojega boga, ki so si ga sami ustvarili, in ga niso več molili, ali pa — kar je navadno eno in isto — če niso marali njegovih duhovnikov več rediti in oblačiti, je bog obiskal človeštvo s kugo in lakoto. Včasih je tudi dovolil tujim narodom, da so jih odvedli za kazen v sužnost, njihove žene in otroke pa prodali; običajno pa se je maščeval na ta način, da jim je poklal vse prvorojence. Duhovniki so pri tem vedno storili svojo dolžnost, ne le da so natančno prorokovali vse te nadloge, marveč tudi da so ljudi potem

prepričevali, da jim je "ljubi bog" poslal to nesrečo samo raditega, ker so — duhovnikom premalo dali!

Bogovi so se med sabo razlikovali vtoliko, vkolikor so se med sabo ločili narodi. Največji in najmogočnejši narodi so imeli tudi najmogočnejše bogove, dočim so se morala slabotnejša in manjša plemena zadovoljevati le z nebeškimi ostanki in pomijami. Slehern bog, bodi že majhen ali velik, je obljuboval vsem svojim sužnjem srečo na tem in onem svetu, in grozil s časnimi in večnimi kaznimi vsem onim, ki ali ne verujejo na njegovo eksisten-co, ali pa domnevajo, da so nad njim morda še višji bogovi; — kdor pa sploh ničesar ne veruje, tisti je pa zločinec vseh zločincev, največji grešnik na vsem božjem svetu, za katerega se pripravljajo najgloblje na dnu pekla prav posebne muke!

Omadežuj si roke s človeško krvjo; okradi nedolžnemu z obrekovanjem dobro ime; oropaj reveža še za tisto malo, kar ima, in izroči ga najhujši bedi; zadavi nedolžnega otroka v naročju matere; ogoljufaj mladenko, ki te ljubi in ti zaupa, za njeno življensko srečo: a ni ti treba še obupati; kajti vse to se ti lahko odpusti. Vseh teh zločinov te more oprostiti ona sodnija, ki so si jo izmislile in uredile cerkve pod firmo "zakrament svete pokore". Toda zataji bogove in malike, — in sladko solzavi obraz debelušastega božjega namestnika, ki se v pobožni ponižnosti kar cedi ljubezni do bližnjega (!) se skremži v najsrditejše sovraštvo. Zlata vrata nebeška se zapro, ko se približaš, v ušesih pa ti zadoni strašno prokletstvo; s kajnovim sramotnim zname-

njem na čelu se pogrezneš kot vekovečni izobčenec, kot neumrljiv kaznjenev v večno-ognjeno peklenko žrelo! —

Eden izmed teh bogov, eden, ki zahteva od svojih spoznavalcev ljubezen, občudovanje in česčenje, eden, ki se ga v resnici še dandanes moli in slavi, ako se prazne, mrtve in nesmiselne ceremonije sploh smejo imenovati bogoslužje, — je dal svojemu “izvoljenemu” ljudstvu (t. j. Judom, kojih Jehova je objednem tudi naš kristjanski bog, in kojih sveto pismo stare zaveze smo “pojerbali” mi kristjani) — naslednje vojne postave: “Če prideš v bližino mesta, katero hočeš oblegati, ponudi jim najprej mir. In če ti dajo miroljuben odgovor in najdeš mestna vrata odprta, naj ti bo podložno vse ljudstvo, ki v mestu živi, in naj ti služi. Če pa ne marajo s tabo miru, temveč se hočejo proti tebi bojevati, potem jih pa oblegaj. In ko ti je Gospod tvoj Bog naklonil nad njimi zmago in jih izročil tvoji roki, pomori vse moške prebivalce z ostrino svojega meča. Žene in otroke, in živino in vse, kar je v mestu, kakor tudi plen, ki ga najdeš, pa je tvoja lastnina; kajti vzeti imaš plen, ki ti ga je dal Gospod tvoj Bog. Tako torej postopaj proti vsemi mestim, ki leže daleč preč in ki niso mesta teh narodov. Toda mestom onih ljudstev, ki ti jih je Gospod Bog dal za dedščino, **ne prizanašaj; ne pusti ničesar živega in pokolji vse kar diha!”**

Ali si je mogoče misliti človeku, ki čuti po človeško, še kaj bolj okrutnega, bolj zverinskega? Ni-li verjetnejše, da izhajajo taki ukazi od hudobnega

satana, nego od ljubečega boga? Pomisliti je treba vendar, da je bila ta vojska, ki je prejela ta navodila, napadalna armada! Mir se je ponudil samo pod pogojem, če se podvrže vse ljudstvo brez izjeme usiljivim pritepencem in radovoljno sprejme ná-se njihov suženjski jarem; — ako pa se ojunaci le eden, da brani svoje ognjišče, štiti ženo in otroke, potem naj meč ne prizanaša nikomur, niti nedolžnemu otroku v zibelki!

In kristjanske cerkve, to so: katoliška, pravoslavna, in potem razne protestantovske sekte, kakor: luteranska, metodistiška, presbiterijanska, baptistovska, itd., — to je vse one, ki verujejo v Kristusa in imajo za podlago svojemu verstvu sveto pismo, — zahtevajo od mislečih ljudij še dandanes, da molijo takega boga, da padajo pred njim na kolena in mu neprenehoma zatrjujejo, da je on res pravi Bog, usmiljen in pravičen, da ga je sama ljubezen! In če se braniš postati lažnik na samem sebi in zatajiti svoje boljše prepričanje ter da ne pripoznaš tega boga, potem boš proklet, preganjan in sovražen, izdan in izobčen, in isti bog ti žuga z večnim žveplenim ognjem, kakor hitro zapustiš to solzno dolino in zamore usmiljeni bog zasadi v tvojo revno dušo svoje neusmiljene kremplje!

V oni knjigi, ki se imenuje sveto pismo, je polno takih stvari, ki niso nič manj strašne, krivične in okrutne, kakor zgoraj navedeni odstavek. In to je knjiga, ki se naj čita v naših šolah in vzgojuje našo mladež v "plemenite, milosrčne in dobre" ljudi! To je knjiga, ki se pripoznava v ustavi "svobodne"

ameriške republike kot vir vse avtoritete (zakonite oblasti), kot vir vse pravičnosti!!? Zahteva se od nas, da smatramo take grozovite reči kot pravične, edino iz razloga, češ da je sveto pismo "božja beseda, božje razodetje"! Istina pa je, da je sploh neumnost dokazovati, je-li kaka knjiga inspirirana, to se pravi: spisana po božjem navdahnjenju ali razsvetljenju, ali z drugimi besedami, da jo je bog sam spisal, poslužujoč se pri tem človeka le kot nekakega peresa; — takih dokazov ni in jih ne more biti, pa naj se še cerkve tako zatekajo k zvijači, laži in falzificiranju! Kje imajo žive priče, kje kak pameten razlog za to, ki bi ne bil v obraz zdravemu človeškemu razumu, vsem znanstvenim izkušnjam in modernemu pojmovanju o bogu? Kakor hitro priznamo, da je kaka knjiga **preveč sveta**, da bi vzbujala dvom, ali da bi smeli o njej le razmišljati, postanemo duševni sužnji. Z izvanredno neumnostjo mora biti udarjen oni, kdor veruje, da bi kak bog razumnim bitjem nekaj razodel, a pri tem smatral za zločinstvo, ki se ima kaznovati z večnim ognjem, če bi ta bitja rabila svoje, od njega sprejete možgane in skušala razumeti to "razodetje"! Če imamo pravico rabiti svoj razum, potem smo gotovo tudi upravičeni, misliti in uravnati svoja dejanja v soglasju s pametjo, in noben bog ne more svojih stvari radi tega kaznovati.

Znana cerkvena dogma, ki uči, da je naše zveličanje odvisno od vere, je potemtakem nestvor čisto posebne vrste. Misel, da bo slepa vera poplačana z večnim veseljem, ravnanje po pameti in izkušnjah

pa da zasluži večno trpljenje, je preneslana, da bi jo resen človek pobijal; vzdržuje se na površju le vsled one nesrečne topoglave slaboumnosti in nevednosti, kar ravno se imenuje "vera". Kteri prosvetljeni in izobraženi človek je še v stanu danes verovati, da zamore **kri** boga potolažiti? In vendar temelji ves naš kristjanski verski sistem na tej podmeni! Judje so pomirili svojega Jehovo, kadar se je razjezil, vsaj samo z živalsko krvjo; — glasom kristjanskega sporočila pa je bilo treba celo krvi najplemenitejšega človeka vseh časov (Jezusa), da se je bog nekoliko omehčal in da se je omogočilo zveličanje malega števila ljudij!*) Res je težko razumeti, kako se je mogel človeški duh radovoljno ukloniti tem tako strašnim idejam, in kako more človek z zdravim, jasnim razumom čitati sveto pismo in verovati še potem na njegovo namišljeno božje razodetje; kajti naj že vsebuje sveto pismo resnico ali laž, stalno vendar ne more več uplivati na svobodno mišljenje in razvoj človeškega duha.

Rešitev s pomočjo suženjstva ni vredna nič; — to bi se reklo toliko, kakor izganjati hudiča z belcebubom! — rešitev **iz** sužnosti pa je neprecenljiva.

Dokler še človek veruje, da je sveto pismo nepopačena čista resnica, dotlej bo ta knjiga imela še vedno čez njega moč in svoj odločilen upliv v življenje. Vsa današnja civilizacija pa ni nastala iz vere, marveč je dete nevere, je posledica svobodnega

*) Primeri svetopisemske besede: "Veliko je poklicanih, a **malo** izvoljenih!"

mišljenja. Da prepričaš nepristranskega človeka o tem, da je sveto pismo le človeško delo, duševni proizvod ali pesniška fantazija neomikanih barbarov, ni družega treba, nego da je čitaš. Čitaj enkrat sveto pismo tako, kakor čitaš tudi vsako drugo knjigo; razmišljaj o njem, kakor razmišljaš o vsebini katerekoli druge "nesvete" knjige; odvzemi si izpred očij mreno svete spoštljivosti, ki ti zapira jasen pogled; preženi iz srca pobožen strah; pahni s prestola svojega razuma niskotno in grdo pošast praznoverstva — in potem čitaj to "sveto pismo" z vsemi kričečimi protislovji: in čudil se boš, kako si mogel verovati le en trenotek, da bi neskončno modro, dobrotljivo in čisto bitje sklatilo skupaj toliko neumnosti! — —

Naši predniki pa si niso ustvarjali le bogov, fabricirali so tudi hudiče. Ti ubogi belcebubi navadno niso bili nič družega nego bivši bogovi nižje vrste (angelji), ki so pri najvišji oblasti padli v nemilost. Eni so se spuntali, drugi so bili zasačeni, da so ljubkovali in uživali prepovedan sad s soprogo najvišjega boga. Po navadi so vsi ti zlodeji s človekom sočustvovali, in iznenadi nas, ko izvemo, da se skoro v vseh bogoslovjih, bajeslovjih in verah opisujejo peklenščeki kot veliko bolj človeški, ljudem mnogo prijaznejši in bolj naklonjeni, nego neskončno usmiljeni in dobrotljivi "Oče" in najvišji bog dotičnega verstva ali naboženstva. Ali se je kdaj slišalo že o satanu, da bi zapovedal vojskovodji in svojemu privržencu, da naj pomori majhne otroke? Taka okrutna grozodejstva odredijo navadno le ne-

skončno dobrotljivi bogovi. Kuge in bolezni pošiljajo le posebno usmiljeni bogovi. Strašne lakote, tekem katerih umirajoči otročički zaman vlečejo na materinih prsih, povzroči navadno le 'bog ljubezni'. Noben vrag še ni bil kdaj obdolžen tako satanskih lopovščin!

Eden izmed onih bogov je utopil pred davnim časom, kakor nam pripoveduje sveto pismo, vesoljni svet, razun osem oseb. Vse ostalo, mlado in staro, lepo in grdo, zdravo in bolno, vse, vse, je pogoltnila neskončna voda. Ta dogodek, — pač najstrahovitejša žaloigra, ki jo je kdaj zasnovala fantazija pesnikova, — pa ni morda delo hudičevo, marveč čin takozvanega boga, katerega še do današnjega dne ogromno število človeštva v svoji nevednosti slavi in moli. — Kako bi se pa hudobca radi takega dejanja klelo in čezenj zabavljalo!! Neki prorok ravnoistega boga je ujetega kralja razsekal na kosce v navzočnosti vsega ljudstva. Ali se je kdaj že slišalo tako barbarstvo od najzadnjega zlodejčka?

O nekem drugem bogu se nadalje pripoveduje, da je dal glede suženjstva sledeče postave: "Ako si kupiš hebrejskega (judovskega) hlapca, naj ti služi šest let, in v sedmem naj bo prost, brez vsake odkupnine. Če pa je prišel k tebi prostovoljno, lahko tudi prostovoljno odide, kadar hoče; je li bil oženjen, sme njegova žena oditi ž njim. Ako pa mu je dal ženo gospodar in je rodila sinove in hčere, potem naj bodo žena in otroci v lasti gospodarjevi, hlapec pa naj odide sam. In če hlapec reče: Jaz ljubim svojega gospoda, svojo ženo in svoje otroke, nečem

biti svoboden, — potem ga naj gospodar odvede pred sodnika, naj ga sam pripelje k vratom ali na prag; in njegov gospodar naj mu prevrta uho s svedrom, in naj ostane suženj za vedno.”

Glasom te postave se je dala možu prostost le pod pogojem, če zapusti ženo in otroke! Ali je usilil kak peklenšček kdaj soprogu in očetu tako krut in brezsrčen pogoj? Kdo je še v stanu takega boga moliti? Kdo more pasti na kolena pred tako zversko pošastjo?

Skoro vsak bog je dalje grozil, da bo izročil duše svojih sovražnikov večnim mukam. Ali je mar hudobec svojim žrtvam kdaj kaj tacega grozil?

Prvo poročilo o hudiču se nahaja v onej vse-skozi tako znanstveni (?) knjigi, imenovani “Genesis (stvarjenje), kjer se glasi:

“In kača je bila bolj prekanjena nego vse druge živali na polju, ki jih je napravil Gospod Bog, in je rekla ženi: Da, ali je Vama Bog rekel: Ne smeta jesti od vsacega drevesa v vrtu? Žena je kači odgovorila: Midva uživava sad od vseh dreves v vrtu; le o drevesu, ki stoji sredi vrta, je Bog rekel: Ne jejta tega sadu, tudi ne dotaknita se ga, da ne umreta. Nato ženi kača odvrne: **Nikakor ne bosta umr-la**; Bog marveč ve, da se vama kadar okusita ta sad, odprejo oči, da postaneta enaka Bogu, in da bosta vedela, kaj je dobro in kaj hudo. In žena si je drevo ogledala in videla, da bi bilo dobro jesti od tega drevesa, ki je tako lepo in vabljivo, ker dela človeka modrega; in vzela je sad in jedla, in dala od tega tudi svojemu možu, in tudi on je jedel. Potem so se obema odprle oči, in zapazila sta, da sta naga; in spletla sta si predpasnike iz listja figovega drevesa. In zaslišala sta glas Gospoda Boga, ki se je sprehajal v hladu vročega dne po vrtu. In Adam se je s svojo ženo skrtil pred obličjem Gospoda Boga med drevjem, ki je raslo na vrtu. Gospod Bog pa je Adama poklical in mu rekel: Adam, kje si? On odgovori: Slišal sem tvoj glas v vrtu, in bal sem se

te, ker sem nag, in zato sem se skril. In Bog je rekel: Kedo na ti je povedal, da si nag? Ali si mar jedel od drevesa, gledé katerega sem ti zapovedal, da ne smeš jesti? Adam odgovori: Žena, ki si mi jo dal za družico, mi je dala od drevesa, in jedel sem. In Gospod Bog se je obrnil k ženi in rekel: Zakaj si to storila? Žena odgovori: Kača me je zapeljala, da sem jedla. In Gospod Bog je rekel kači: Ker si to storila, bodi prokleta izmed vseh živalij na svetu. Po trebuhu se boš plazila in prah boš žrla vse dni. In sovraštvo hočem napraviti med teboj in med ženo, med tvojim zarodkom in njenim zarodom. In ona ti bo glavo strla, ti pa jo boš v peto pičila. In ženi je rekel: Povzročil ti bom mnogo bolečin, kadar boš noseča; v bolečinah boš rodila, in svojemu možu boš podložna, in on bo gospodaril nad tabo. In Adamu je rekel: Ker si poslušal glas svoje žene in jedel od drevesa, katero sem ti prepovedal, bodi radi tebe zemlja prokleta; v revščini in nadlogah se boš na njej preživljal vse svoje žive dni. Trnje in osat ti bo rōdila, in zelišče na polju bo tvoja hrana. V potu svojega obraza boš jedel svoj kruh, dokler ne postaneš spet prst, iz katere si vzet. Kajti prah si in v prah se povrneš. In Adam je imenoval svojo ženo Heva, zato ker je mati vseh živih. In Gospod Bog je rekel: Glej, Adam je postal kakor nas eden, in ve, kaj je dobro in kaj slabo. Da bi pa ne stegnil roke in ne odtrgal in zavžil sadú tudi od drevesa življenja, da bi potem večno živel, ga je Bog pregnal iz vrta Eden, da obdeluje zemljo, iz katere je vzet. In izgnal je Adama in postavil pred vrt Eden keruba z ognjenim mečem, da straži pot k drevesu življenja." —

Kakor izvemo iz tega poročila, se je obljuba hudičeva natančno izpolnila: Adam in Eva nista umrla onega dne, "ko sta jedla prepovedan sad," marveč sta postala kakor Bog in znala odslej razločevati med dobrim in slabim.

Pripovedka o "prvem grehu" nam tudi kaže, da so bogovi že tedaj ravnotako imeli strah pred izobrazbo in znanjem, kakor ga imajo še dandanašnji. Še danes straži cerkev nevarno drevo spoznanja in

v vseh časih je skušala silovito preprečiti, da bi človeštvo ne zavživalo od tega drevesa. Duhovniki vseh ver se niso nikdar naveličali ponavljati stare laži in grožnje: "isti dan, ko bosta jedla, bosta umrla!" In doli raz prižnic nam še danes doni isti bojazen razodevajoči vzklik: **"da ne postanete kakor bogovi in ne spoznate, kaj je za vas dobro!"** To je vzrok, zakaj vera sovraži znanost*); kajti vera in razum si nasprotujeta kakor noč in dan; kjer je eno, ne more biti drugo; teologija (bogoslovje) je filozofiji (modroslovju) smrtna sovražnica. Z ognjenim mečem prokletstva čuva cerkev sovraženo drevo spoznanja, in kakor je v paradižu bog proklel radovednega človeka, tako prekolne tudi cerkev v najtemnejše peklenške globočine vse one resnicoljubne mislece, ki si drznejo raziskavati resnico in zavživati sad od drevesa spoznanja, da bi postali enaki Bogu (t. j. najvišjemu razumu).

Če bi bila ona pripovedka o stvarenju prvega človeka resnična, ali nimamo potem večjega vzroka, da smo hvaležni kači, t. j. hudiču? Satan je bil potem takem naš prvi učitelj, prvi nagib, da se je človek začel učiti in spoznavati, prvi nasprotnik nevede, prvi ki je divno besedo "svoboda" šepnil v človeško uho; vrag je potemtakem izvor človeškega dosto-

*) Primeri, kako hudobno in strupeno preganja in blati cerkev vse resnične učenjake, ki se ne bojé povedati čiste resnice: prof. Haeckla, Wahrmunđa, Tolstoja, Hoensbraecha in dr.; pri tem pa ji pridno pomaga tudi posvetna vlada in druge korporacije, ker so tudi te več ali manj odvisne od zabitosti svojih podložnikov.

janstva; iz njega izhaja nemirni duh človeški, ki v svoji vedoželjnosti sprašuje, dvomi, ki je oče razmišljana in raziskavanja, in ki je dal podlago napredku, — da, vsej civilizaciji!!!

O, daj moji duši raje nepokoj, nego mrtvaški mir vere in nevede! Preženi me iz paradiza, če hočeš, toda daj mi prej okusiti sad od drevesa spoznanja!

* * *

Nekateri narodi so si svoje bogove izposodili. Eden od takih — to moramo pač priznati — je tudi naš kristjanski bog. Ko so Judi prenehali biti samostojen narod sam za—se in vsledtega z narodnim bogom niso vedeli kaj početi, prilastili so si ga prvi kristjani, naši predniki, z novim Mesijem (odrešenikom) vred, in za svojega so sprejeli tudi hudiča. Ta izposojeni Jehova pa je še vedno predmet vsestranskega češčenja, in izposojeni vrag ima še vedno velik upliv na domišljijo naših ljudij. Še vedno se veruje, da “hodi okrog po zemlji kakor rjoveč lev in išče, koga bi požrl,” ter da še vedno nastavlja nevarne pasti in premetene zanjke, da ugrabi naše ne-skrbne in nič hudega sluteče duše. — skratka, še vedno vodi s precejšnim uspehom stari boj proti izposojenemu bogu.

Resnično! Mislečemu človeku ni težko raztolmačiti, kako so nastali vsi ti bogovi in maliki. Vsi so skoz in skoz človeškega izvora, človek sam jih je ustvaril vse, ž njim so stopili na svetovno pozorišče, in s svojimi stvaritelji so spet odstopili, ko so odigrali svojo vlogo. Ako bi danes zavladaile iste raz-

mere, pojavili bi se spet ravno taki bogovi. Ne le da je človek svoje bogove sam ustvaril, ustvaril jih je celo iz ravnoiste snovi in tvarine, ki je obdajala njega. Navadno jim je dal svojo lastno obliko in podobo; upodobil jih je z rokami, glavo, nogami, očmi, ušesi in jezikom. Vsak bog je govoril v materinščini dotičnega naroda, in bil podvržen tudi vsem tistim zgodovinskim, zemljepisnim, zvezdoslovnim in narodopisnim zmotam, v katerih so živeli sami in ki so bile lastne dotičnemu narodu. Noben bog ni v čem nadkriljeval svojega ljudstva, ki ga je ustvarilo. Zamorci upodabljaajo svoje bogove s črno kožo in volni podobnimi lasmi. Mongolec je dajal svojim rumeno barvo in temne, mandljaste oči. Judom ni bilo dovoljeno upadabljati boga; ako bi jim bilo dopuščeno, bi danes njih Jehovo gotovo videli s črno, polno brado, bleđim, podolgastim obličjem, zakrivljenim nosom in dolgimi kodri. Zevs (najvišji starogrški bog) je bil polnokrvni Grk, in Jupiter (vrhovni bog starih Rimljanov) bi po svojih duševnih in telesnih lastnostih prav tako lahko bil kak rimski senator. Bogovom egipčanskim je odsevala z obraza ona udana potrpežljivost in tisti tožno—mili, krotki pogled ljubezni polnega in globoko pobožnega ljudstva, ki jih je ustvarilo. Bogovi severnih krajev se nam predstavljajo zaviti v tople kožuhe, oni v vročih tropičnih krajih pa nagi. Indijski bogovi se upodabljaajo včasih jezdeči na slonih, bogovi na otočju Velikega oceana so bili izvrstni plavači, in božanstva Eskimov in drugih ljudstev arktičnega ozemlja pa ljubijo sosebnost mast morskega

kita. Skoro vsa ljudstva so podobe svojih bogov izrezovala iz lesa, slikala, ali izklesavala, in s temi umotvori je nižja, zabita ljudska masa ravnala navadno tako kot s pravimi bogovi, ki so jih one podobe predočevale, — in tem malikom in krivim bogovom so veljale in veljajo še danes molitve in žrtve!

V mnogih “paganskih” deželah je še dandanes običaj, da se ljudstvo, ako se čuti po svojih bogovih zanemarjano in se njih prošnje navzlic dolgotrajnim gorečim molitvam niso uslišale, odkriža svojih malikov kot nepotrebnih bogov, ki so popolnoma za nič, ali pa jih razžaljivo kolne in pretepe na jako sramoten način. “Kaj si neki domišljuješ, ti ničvredna mrcina,” — se pač potem sliši, — “dajamo ti za stanovanje krasen tempelj, oblačimo te v zlato, hranimo te z najizbranejšimi jedili in darujemo ti miro in kadilo, — a navzlic vsej naši skrbnosti si toli nehvaležen, da nam naših prošenj ne uslišiš?” Potem telebnejo boga s prestola na tla in ga vlačijo po blatni cesti. Če se pa med tem časom želje ljudstva izpolnijo, potem osnažijo in očistijo svojega malika s slovesnimi obredi, pripeljejo ga nazaj z velikim pompom in ga zopet postavijo v templju na prejšni prostor; ljudstvo pa skesano pade na kolena in prosi odpuščanja za svoje “bogokletno” početje. “Da govorimo resnico,” — pravi potem ljudstvo — “bili smo nekoliko prevročekrvni in ti si bil s svojim usmiljenem prepočasen; pravzaprav si torej sam kriv, če smo grdo s tabo ravnali. Pa, — kar se je enkrat zgodilo, se ne da več predrugačiti; ne govorimo torej več o tem; in če hočeš to, kar se je zgodilo, po-

zabiti in se v bodoče bolj podvizati, oblačili te bomo spet v zlato in škrlat, bolj razkošno ko kdaj poprej.”*)

Človek ni bil radi bogov nikdar v zadregi: molil in po božje častil je vse, celó najnižje in najgnusnejše živali. Molil je ogenj, zemljo, zrak, vodo, svetlobo, zvezde, solnce in mesec ter stoletja in stoletja padal na tla pred strupenimi kačami in grdimi kuščaricami. Divja plemena so si napravila svoje bogove in malike pogosto iz stvarij, ki so jih prejela od omikanih narodov. Divjaki, z imenom Todas, so n. pr. molili nek švicarski kravji zvonec (Sakser!). Kotasi pa so častili dva srebrna krožnika za juho, ki so ju smatrali za boga in njegovo boljšo polovico, in neko drugo divje pleme si je napravilo boga iz igralne karte “srčni kralj”. — Ker je mož v telesnem oziru močnejši nego žena, je razumljivo, da so bili višji in mogočnejši bogovi vedno moškega spola. Če bi pa žena bila močnejša nego mož, bi se najbrž one prirodne sile, ki so si jih mislili kot povzročite-

*) Temu smešno-naivnemu počenjanju priprostih otrok narave se mi s kulturo nažavbani “izobraženci” morda smejimo, — toda roko na srce: ali smo mar mi v bistvu kaj boljši, pametnejši, naprednejši? Nismo-li mi ameriški Slovenci, — navzlic vsej namišljeni “naprednosti”, o katerej se vsepovsod, pri vseh strankah, strančicah, društvih ali enotah, toliko govoríči, da človeka od samega napredka že kar glava boli, — še pravi pravcati malikovalci, ki častimo in slepo verujemo svojim malikom, katere smo si sami po lastnem okusu ustvarili in postavili na prestol, da nas s “svojim delovanjem v blagor delavskega ljudstva” slepijo, izžemajo in s svojo umazano osebno politiko zastrep-ljajo???

ljice raznih prikaznij v naravi, prispodabljale kot orjakinje nadčloveške velikosti. Morda bi jih danes gledali v naših modernih cerkvah celó kot prave pravcate boginje z razkošno obleko na vlečke, z nagimi prsi, nakodranimi in nazaj počesanimi lasmi, — skratka, kot elegantne dame, v soglasju z našo višjo(?) kulturo! Ničesar ni bolj naravnega nego to, da je slehern narod prenesel na svojega boga svoj lasten značaj, in da si vsak posamezen človek predóčuje svojega boga s svojimi lastnimi posebnostmi, oziroma si ga ustvari takšnega, kakoršen je sam.

Človek v svojem mišljenju ni samostojen; sploh drugih mislij imeti ne more, nego onih, ki mu jih vdihnejo razmere, v katerih se nahaja, in njegova okolica. Predstavljeni si ne more ničesar, kar bi bilo docéla različno od onega, kar vidi in sliši in čuti. Pretirava in zmanjša, uredi in razdeli, spači in zlepša pač lahko, lahko tudi zboljša, poveča, primerja vse ono, kar vidi, čuti, sliši, skratka: vse, kar spoznava s svojimi peterimi čuti; — toda sam iz sebe ven ne more ustvariti nobenih novih pojmov ali mislij.

Videl je pojave velike moči, zato je v stanu reči: vsegamogočnost. Živel je, zato more reči: neumrjočnost. Ve, kaj je čas, zato pravi: večnost. S pomočjo razuma si je napravil gotove nadčutne, nadnaravne predstave, zato reče: bog. Videl je primere zlobnosti, zato pravi: satan. Nekaj žarkov sreče je posijalo v temo njegovega življenskega paradiza, zato pravi: rajska blaženost. Okusi je bedo v vseh njenih neštetih oblikah, zato pravi: pekel.

Vsi ti pojmi pa eksistirajo le v človeški domišljiji; vse njene zračne gradove se je moralo ometati, — kakor omečejo zidarji z malto svojo zgradbo, — s pretirano, pomanjšano, sestavljeno, razdeljeno, spačeno, olepšano, zboljšano ali povekšano istinitostjo, tako da vsa ta stavba pravzaprav ni nič drugzega nego zmešanica onega, kar človek zazna s svojimi čuti. To je približno tako, kakor če bi se (po vzoru srednje-azijatskih spakedranih božanstev) hotelo leva opremiti s peruti orla, s kopiti bizama, repom konja, podtrebušno vrečo kenguruja in s truplom slona. Domišljija bi si na ta način ustvarila popolnoma nemogočo pošast, koje posamezni deli sicer obstoje, a bitje samo kot tako ne živi nikjer. Skoro z vsemi bogovi, ki jih je človek ustvaril, je ravnotaka.

Iz narave ven človek ne more, še v mislih ne; **nad** naravo se ne more dyigniti, **pod** naravo ne sme pasti!

Človek je v svoji nevednosti mislil, da povzročajo vse prirodne prikazni razumna nadnaravna bitja le radi njega. Glavni smoter vseh ver je bil in je še dandanašnji ta, da skušajo doseči in vzdržati s temi mogočnimi bitji prijazne odnošaje. Človek je padal na kolena ali iz strału, proseč pomoči, ali pa iz hvaležnosti za vse dobrote, ki jih je prejel baje od onih božanstev. Istotako je skušal z molitvami in prošnjami potolažiti boga, katerega je, kakor je domneval, z nečem razsrdil. Blisk in grom sta ga navdala s strahom; pred bljuvajočim ognjenikom se je zgrudil na kolena; velikanski pragozdovi, polni groznih živalij, strašne kače, ki lazijo iz tajinstve-

nih globin, neskončno morje, goreči komet, zračni prikazki, veličastni mir zvezd, in najbolj še pač vedna smrt, — vse to je človeka prepričevalo, da je igrača v rokah nevidnih zlobnih sil. Čudne in strašne bolezni, ki so ga napadale, stresajoči mraz in žgoča vročina mrzlice, zvijajoči krč, nenadni mrtvoud, temna noč s svojimi blaznimi, fantastičnimi sanjami, ki mu begajo možgane, — vse to se je dozdevalo človeku kot dokaz, da ga preganjajo in zasledujejo neštetilni zlobni duhovi. Imel je povod verovati, da so ti duhovi po svoji moči različni in ne vsi enako hudobni, da vladajo višji nad nižjimi, in da je njegovo nadaljno življenje odvisno edino-le od tega, če je deležen pomoči najmogočnejšega duha. Raditega se je zatekal k molitvi, k dobrikanju, k češčenju in k žrtvam. To mišljenje je bilo pri vseh neomiškanih ljudeh v bistvu enako.

Stoletja so ljudje verovali, da so bolniki obsedeni od "hudobnih duhov". Tisočletja se je pečalo zdravništvo edino s tem, da izganja in odganja "zle duhove." Navadno so duhovniki — (ki so bili v davnih časih in pri divjakih še dandanes objednem tudi zdravniki) — delali pri tem glušeč in najdivjejši dirindaj. Trobili so v rogove, tolkli ob primitivne bobne in žvenkljali s kraguljčki, nerazločno pri tem kričeč. Če vse to ni nič pomagalo, morali so na pomoč poklicati "višje duhove."

Živeti v dobrem sporazumljenju s temi "višjimi duhovi" je baje še dandanes neprecenljive važnosti. Ubogi divjak in ubogi bedak današnjih dni, oba vesta, da se doseže naklonjenost visokih gospo-

gov z raznimi darili in s sladko priliznjenostjo, in vsledtega dajata "višjim duhovom", kar jim je najdražje. In tako **korupcijo** imenujejo revni na duhu "vero", prefriganci pa, če se nanaša na javno življenje — "politiko"! . . . S krvavečim srcem so žrtvovali očetje svoje najdražje otroke (Abraham svojega sina); kajti niso mogli verovati, da bi bogovi bili tako povsem drugačni od ljudij, ter da se bodo vsledtega te nevidne moči pri pogledu na njih veliko bedo in globoko žalost dale vendar vsaj nekoliko omehčati. Pri barbarih je bilo že takrat tako, kakor je še danes pri omikanih narodih: **en del ljudij živi v razkošnosti na stroške drugih in jih drži v strahu in nevednosti, da vleče iz tega dobiček.** Poedine premetene osebe so se lotile naloge, da potolažijo bogove in da razlagajo ljudstvu dolžnosti napram nevidnim močem. To je pravi in edini postanek duhovništva. Duhovniki so zatrjevali, da posredujejo med razsrjenim bogom in grešnim ljudem, ki si ne znajo pomagati. Bili so takorekoč in so še nekaki advokati, ki zastopajo človeštvo pri nebeški sodnji. Duhovnik je dvignil prapor obrambe in priprošnje v nevidni svet, in prišel nazaj že z ukazom, oblastjo in močjo. In človek je padel na kolena pred svojim lastnim služabnikom, in duhovnik je premeteno izkoristil bojazen in spoštljivost, ki jo je vzbujal s svojim namišljenim občevanjem z bogom, in napravil je iz svojih bratov ponižne sužnje in klečeplazne hinavee.

Celo Jezus, ki je bajé bil sin božji, je učil, da so ljudje, ki so obsedeni od hudobnih duhov, in kakor

se poroča, je svoje božje poslanstvo večkrat dokazal tudi stem, da je izgnal nešteto hudičev iz svojih nesrečnih rojakov. Izganjanje hudičev je sploh bilo nekaj časa njegov glavni posel, in izgnani hudiči so ga navadno zato — priznali za pravega mesijo! Njegovi sodobniki so namreč pričevanje teh hudičev smatrali vedno kot najzanesljivejše in najkompetentnejše, in spisatelji novega testamenta omenjajo častne izjave teh gospodarjev kraljestva teme z vidnim zadoščenjem.

Okolnost, da je Jezus mogel kljubovati satanovim skušnjavam, proglašajo bogoslovci kot jasen dokaz za to, da je moral stati Krustusu na strani kak bog, ali sploh kako bitje, ki je višje nego človek. Evangelist Matevž poroča o slučaju, kako je hotel satan zapeljati dozdevnega sina božjega, in verni kristjani so vedno poveličevali Kristusovo junaštvo, da je tako plemenito odbil in osmešil satanovo prizadevanje. Dogodek, o katerem je tu govor, se v evangeliju glasi tako-le:

“Jezus pa, poln svetega duha, se je spet vrnil od Jordana, in duh ga je peljal vpuščavo, in tam ga je satan skušal štirideset dni. In ničesar ni jedel tiste dni; in ko je doba potekla, je bil lačen. Satan pa mu je rekel: Če si ti sin božji, zapovej kamnu, da se spremeni v kruh. Jezus mu je odgovoril: Pisano je: Človek ne živi samo od kruha, marveč od vsake besede, ki pride iz ust božjih. Potem ga je satan peljal na vrh visoke gore in mu pokazal vsa kraljestva vsega sveta hkratu ter mu rekel: Dam ti oblast nad vsem tem; kajti dana mi je, in jaz jo izročim, komur hočem. Vse dam tebi, če padeš pred me in me moliš.”

Kristjani zatrjujejo, da je bil Jezus bog. Če je to res, potem je gotovo moral to vedeti tudi satan, a vendar je hudič vzel sabo vsegamogočnega boga.

postavil ga na vrh templja in ga nagovarjal, da skoči doli. Ko se mu je to izjalovilo, vzel je stvarnika, gospodarja in vladarja neba in zemlje, na zelo visoko goro ter mu ponudil pod njim ležeči svet — ta prah v vesoljstvu! — , ako pade on, bog in stvarnik vesoljnega sveta, pred njim na kolena in ga moli, njega, revnega hudiča, ki tudi niti kamenčka od tega “sveta” ne more imenovati svojo last! Ali je mogoče, da je bil satan tak tumpec? Ali naj Jezusu štejemo še v zaslugo, da si ni dal metati peska v oči? Pomislimo enkrat nekoliko: hudič, knez vseh lopovov, kralj zlobe, gospod prekanjenosti skuša preslepiti vsevednega boga, ki ga vendar spregleda, z nečem malenkostnim, kar pa ipak ni last hudičeva, marveč božja! Se-li dobi v vsej nabožni literaturi še kaj bolj plitvega, nego je to?!

Glasom svetega pisma so se hudiči med seboj bistveno razlikovali. Nekateri so znali govoriti in so slišali, drugi so bili gluhonemi. Niso se mogli vsi po istem receptu izganjati. Velike teškoče je povzročalo izganjanje gluhonemih hudičev. Evangelist Marka pripoveduje o nekem gospodu, da je pripeljal k Jezusu svojega sina, kajti zdelo se je, da je mladenič obseden od gluhonemega duha, čez katerega pa učenci gospodovi niso imeli moči. Jezus je duhu rekel: “Ti nemi in gluhi duh, zapovem ti, spravi se ven in ne hodi več nazaj!” — na kar je gluhi duh, (ki pa je vendar moral dobro slišati!) glasno zaupil (bil pa je revež nem!) — in nevtogoma zapustil telo. Lahkota, s katero je Jezus obvladal gluhonemega duha, je osupnila celo njegove

učence, in uprašali so ga potem v zasebnem pogovoru, zakaj bi nikdo izmed njih sam ne mogel premagati tega duha. Nato jim je Jezus odgovoril: "Kaj takega je mogoče storiti le z molitvijo in postom." — Uprašam: Ali je pač na vsem božjem svetu kristjan, ki bi veroval v to pravljico, če bi, — no, če bi jo čital n. pr. v kaki drugi knjigi? — Vzrok je spet vedno le ta, da zaprejo te pobožne in verne dušice poprej vrata k svojim možganom, predno odprejo sveto pismo ali predno gredó k pridigi.

V starih časih se je splošno verovalo v hudiča* : ljudstvo ni o njegovi eksistenci dvomilo niti najmanje, in iz dejstva, da je hudič, so ljudje sklepali, da mora biti, kdor ga hoče premagati, ali bog sam, ali pa z njim vsaj v oskernem stiku. Vsi verski ustanovniki (Jezus, Buddha, Zarathustra, Mohamed itd.) so se z namenom, da bi dokazali božji izvor svojega nauka, ukvarjali najraje z izganjanjem hudiča, ali pa učinjali take reči, ki so po prirodnih zakonih nemogoče. Izganjanje hudiča je bilo takorekoč spričevalo o božanstvenosti. Proroka, ki si ni upal sprejeti boja z zlemi močmi, ljudstvo ni upoštevalo. Naj je bil kdo še tako človekoljuben in plemenit, naj

*) V današnjih dneh nič manj kakor nekdanj, vsaj pri ljudeh brez lastnih možganj. Komaj pred par leti se je pripetil v Rigi na Ruskem skoro neverjeten slučaj. Nekega dne se je raznesla po mestu novica, da so ujeli hudiča in zaprli, — in ljudstvo je kar trumoma vrelo pred policijski zapor, da bi — videli hudiča! In kdor čita "Glas Naroda", se bo gotovo še spominjal, da je tudi v New Yorku in po nekaterih drugih krajih Amerike strašil letos meseca januarja nek čuden spak, ki so ga nekateri rojaki resno proglasili za hudiča!

je živel še tako vzorno in neomadeževano, — zabita in po čudežih hrepeneča masa ga ni marala, dokler se ni izkazal s čudeži!

Vera v dobre in zle moči izvira odtod, ker obdajajo človeka dobre in pogubonosne prirodne prikazni. Naravne pojave, ki so človeku koristili, so pripisovali dobrim duhovom, nasprotno pa so one, ki so mu škodovali, obesili na vrat hudobcem. Ko je enkrat obveljalo, da povzročajo vse prikazni v naravi duhovi, je bilo že samo ob sebi umevno, da so se delili ti duhovi v dobre in zle, kakoršne pojave so pač učinkovali; potemtakem je vera v hudiča najmanj tako stara kakor vera v bogove.

Mnogi pisatelji trdijo, da ima biti ideja, če hoče postati univerzalna ali splošna, predvsem resnična, in da so nadalje vse univerzalne ideje prirojene, ter da torej prirojene ideje ne morejo biti krive ali neresnične. Če torej dejstvo, da je kaka misel univerzalna, dokazuje, da je prirojena, in če dalje prirojenost izpričuje resničnost, potem morajo tudi vsi oni, ki verujejo na prirojene ideje, priznati, da je stvar glede dokaza za nadnaravnega boga in gledé dokaza za nadnaravnega hudiča prav taka, ter da je ravno tako ob sebi umevno, da je hudič, kakor to, da je bog. Ker se pa dokazuje bog iz dobrih, hudič pa iz pogubonosnih prirodnih prikaznij, in se pri tem vendar veruje, da je bog včasih povzročitelj bede in nesreče, je vsledtega gotovo ravnotako naravno in logično, če se veruje, da tudi hudič stori za ljudi tuptam kaj dobrega. Iz tega pa zopet sledi, da je v slučaju, če je dobrotno najvišje razumno bitje ne-

posredni povzročitelj vseh prikaznij, zelo težko določiti, je-li ta najvišja modrost človeku prijazna ali sovražna. Ako bi bili vsi pojavi dobrotvorni, potem bi se že lahko reklo, da jih učini neskončno dobrotljivo bitje; ako pa bi bili vsi pogubonosni, bi lahko rekli, vsi prihajajo od popolnoma zlobnih duhov. Ker pa so pojavi taki, da človeku zdaj koristijo, zdaj škodujejo, morajo jih potemtakem povzročati različni, med seboj nasprotujoči si duhovi; ali pa jih učinja kako omahljivo, šviga-švaga bitje, ki je danes to, jutri ono, danes polno dobrote, jutri polno zlobe; ali pa slednjič — in to je zadnja možnost — nastanejo le vsled fizikalične nujnosti, vsled neizogibnosti večnih, nespremenljivih, železnih zakonov prirode, brez ozira na človeka, brez vsakega ozira na to, kake posledice imajo za človeka.

V nesmiselni nauk, da je pripisovati vse pojave dobrim in hudobnim duhovom, se je verovalo in se veruje še danes v najraznejših oblikah. Da veruje večina ljudij tudi v današnjih časih še na nevidno bitje, ki lahko poljubno poseže v naravni tok stvari, je dokazano že s samim dejstvom, da se skoro vsi taki ljudje zatekajo k molitvi. Tisoči prosijo v gorečih molitvah — morda ravno zdajle — neko dozdevno, nevidno moč, da poseže v naravni razvoj njim v prilog. Nekateri si želijo ozdravljenja; drugi ga prosijo, da čuva nad dragim svojcem, ki je v tujini; eni prosijo bogastva, drugi dežja, tretji solnca; nekateri molijo, da jih obvaruje pred kugo in boleznijo, — nasprotno pa si želé zdravniki čim največ bolnikov; nekateri zaman prosijo vsakdaj-

nega kruha; drugi prosijo za telesno moč, — in le tu pa tam prepusti kdo gospodu bogu, da sam ukrene po svoji prevdarnosti, kakor se mu najboljše zdi. Prav malo pa je takih, ki bi ga resno prosili za razsvetljenje pameti! Tisoči prosijo, naj jih čuva pred satanom; drugi ga prosijo kot David za maščevanje, in še drugi molijo (k svojemu **dobremu** bogu!), naj jih ne pelje v skušnjava. — Vsa ta molitev temelji in izhaja iz vere, da višje moči ne le da so v stanu, marveč da jih je najbrž tudi volja posegati v naravni red vesoljstvo. Ta vera je razširjena pri veliki večini vseh plemen in narodov. Vse svete knjige so polne poročil o takem božjem posredovanju, in naše sveto pismo ne dela v tem oziru nobene izjeme.

Ako se veruje v bitje, ki stoji **nad** naravo, potem je pač popolnoma logično, če se tudi veruje, da je ta moč v stanu poseči ovirajoče v naravni razvoj in spremeniti prirodne zakone, ter da bo to tudi storila. Kajti če bi se tako vmešavanje ne dogajalo, kakšen pomen naj bi potem sploh še imela ta moč? Sveto pismo nam ve povedati o najčudovitejših primerah takega božjega delovanja. Živali govorijo kakor ljudje; studenci privrejo nakrat na dan iz suhega skalovja; solnce in mesec se v navskrižju z vsemi prirodnimi zakoni ustavita na svoji poti na nebu, samo da bi imel Jozua več časa za moritev; senca solnčne ure se pomakne za deset stopinj nazaj, samo da bi se neznatnega kneza barbarskega ljudstva prepričalo, da ne bo umrl za gnoječimi bulami; ogenj neče goreti; voda se trdovratno brani

stopiti v svojo naravno lego, marveč stoji pokonci kakor stena; pesek se spremeni v uši; navadne sprehodne palice se pretvorijo v kače, — samo zato ker je gospod bog poln vseh muh! — in se potem druga drugo požrejo; šumljajoči potoki, vsem zakonom težnosti kljubovaje, tečejo leta in leta navkreber — le za šalo! — spremljajoči izvoljeno ljudstvo na potovanju; prorokovanje je ložje ko zgodovina; sinovi božji se zaljubijo v hčere človekove; ženske se spreminjajo v solnate stebre, samo da si ljudje ložje zapamtijo važen dogodek; žveplo najfinejše kakovosti se importira colnine prosto iz nebes (Sodoma in Gomora); obleka se ne obnosi in ne postane premajhna 40 let (Judje v puščavi); ptiči otvorijo hotel, da brezplačno prehranjajo potujoče proroke; medvedje raztrgajo male otroke, ker so zasramovali starega moža, ki ni imel lasulje; telesna moč je odvisna od dolgosti las (Samson); mrtvi ljudje spet oživijo, le da nagajajo svojim sovražnikom in dedičem; čarovnice in čarodeji se prijazno pomenkujejo in neprisiljeno zabavajo z dušami umrlih.

Zagrinjalo med nebom in zemljo je bilo doslej vedno v najemu ali pa ukradeno. Senca tega sveta, žar nebes in odsev pekla so se takorekoč zmešali med seboj, kakor kaka godlja, in človek končno ni več vedel, v kateri kraj pravzaprav spada: ali je v peklu, ali v nebesih, ali še na zemlji. Živel je v čudnem, neresničnem svetu; svoje misli in svoje sanje je zamenjal z resničnostjo. Njegov strah se je utelesil v groznih, škodoželjnih pošastih; obdan je bil od furij, škratov, vil, rojenic in sojenic, stra-

hov, čarovnic, čarodejev in od cele armade raznih drugih bogov, polbogov in peklenščakov. Tajinstvena tema globin se je napolnila s kremplji in peruti, s kljuni in kopiti, s skilečimi očmi in porogljivo smejočimi gobci, z raznimi spakami in zlodeji, skratka: z vsemi onimi nejasnimi oblikami, meglenimi podobami in brezobraznimi bitji, ki jih razdražena človeška domišljija v svojem strahu tako rada slika in pričara v ozadje temne noči.

Bilo bi res ravno dovolj, da se pritira človeka naših dnij iz usmiljenja do blaznosti, ako se pomisli, koliko so naši predniki morali pretrpeti v tej dolgi temni noči; ako se prevdari vse one duševne muke, ki so jih nekdam prestali, obdani, kakor so si domišljevali, od hudobnih močij in preganjani od strahotnih zračnih prikazkov. Ni čuda, da je človek tresoč padel na kolena, da je stavil oltarje in jih škropil s krvjo, — celo s svojo lastno krvjo. Ni čuda, da je pri nevednih farjih in nesramnih čarodejih jokal za pomoč. Ni čuda, da se je v prahu po kolenih plazil pred vrata svojih templjev, in tam v blaznem obupu prosil mrtve, od njega samega narejene bogove, da uslišijo stokanje njegove duše!

V istem razmerju, v katerem se otresa neomikani človek barbarizma, izgublja tudi vero na svoje lesene in kamnite malike ter postavi na njih mesto več nevidnih bogov. V istem razmerju, v katerem se mu razširja duševno obzorje in napreduje v prirodnih vedah in drugih znanstvih, odpoveduje se tudi tem majhnim, nedostatnim bogovom ter veruje namesto njih le na enega samega, ki ga smatra

za najvišjega in neskončnega. Predstavlja joč si tega velikega duha kot izven in nad naravo stoječega, ga moli, se mu klanja in sladká, v trdem prepričanju, da doseže stem njegovo pomoč. Naposled vendar, ko je uvidel, da tudi od dozdevnega najvišjega boga ni upati pomoči; ko je prišel na to, da je vse iskanje po nadzemskim in nadčutnim naravno brez vsakega praktičnega uspeha; ko je spoznal, da si v naravi ni mogoče misliti ničesar brezpogojnega (vsak učinek mora imeti namreč kak vzrok) —: dal je končno vendar enkrat slovo vsem takim in enakim fantastičnim izrodkom svoje bolne domišljije ter začel spoznavati okrog sebe stvari, ki so istinite in ki res eksistirajo; začel se je opirati in zanašati le na svoje lastne zmožnosti, in ne več na pomoč svojih bogov.

Človek začinja torej misliti, prevdarjati, preiskovati. Polagoma, neizrekljivo polagoma, — toda sigurno — bodo bogovi pregnani s te zemlje. Le še pri redkih prilikah, — (tako mislijo sedaj celo verni ljudje) — se še vmešavajo bogovi v človeške razmere. V največ slučajih pa uživamo danes vendar že kolikor toliko svobode. Tako so n. pr. morali bogovi večinoma opustiti svoj prastari posel povzročanja lakote, odkar se vsled izumitve železnic in parnika morejo prevažati proizvodi vseh dežel z lahkoto in največjo hitrostjo iz kraja v kraj. Zdaj pa zdaj še umorijo bogovi kakega otroka, katerega so stariši bajé preveč ljubili in oboževali. Navadno so tudi vso krivdo nesreč pri železnicah zvalili na inženirje, kakor tudi razstrelbo kotlov in petrolejskih

svetilk podtaknili onim ljudem, ki imajo s temi stvarmi opraviti. Kuga, jetika in druge take strašne bolezni se večinoma še nazivajo kot “kazen božja”; toda ošpice, škrlatinka, mrzlica se pripisuje naravnim vzrokom. Tudi ne mečejo več bogovi v vodo neubogljivih fantalinov, ki oskrunjajo svetost nedelje s tem, da se vozarijo v čolnu na tan dan. Za kralje in cesarje, za kneze in grofe, za nekatere predsednike republik, nadalje za katoliške ‘učenjake’, in sploh za vse one “znanstvenike”, ki se še naslanjajo na kako čeznaravno vero, in končno za vse milijonarje in bogataže se bogovi nekoliko še zanimajo (— pravzaprav ti se zanimajo za bogove toliko, kolikor se jim zdi potrebno! —); mi navadni, priprosti ljudje pa si znamo sami najbolje pomagati naprej. V vojnah med mogočnimi narodi oziroma državami imajo bogovi še vedno svoje prste vmes; toda kadar tekmujeta dva ali več borilcev za stavo, bo vedno zmagal najsposobnejši, če razsoja pošten in pravičen človek.

Cerkev seveda “božje previdnosti” in “božje volje” ne more zavreči med staro šaro; to bi jo upropastilo. Cerkev **mora** vztrajati, če se hoče vzdržati, pri trditvi, da bo molitev uslišana, to se pravi: da bo neka nadnaravna sila izpolnila odkritosrčne in ponižne prošnje, — in ravnotako mora vztrajati pri trditvi, da skrbi ta moč ljubeče za nas vse na neki tajni, za nas nerazumljivi način.

Neki vnet duhovnik je imel navado, da je pri vsaki priliki svojemu sinu dokazoval, kako lepo skrbi bog za vse stvari; da ve za vsak las, ki pade z gla-

ve, in da njegova neskončna dobrotljivost skrbno čuva nad vsemi svojimi stvarmi. Tako je videl nekega dne dolgonogo sivo čapljo v vodi, ki si je iskala hrane. Dobri oče je brž opozoril svojega sina na to, kako popolno je ustvarjeno čapljino telo za iskanje živeža. "Glej", pravi, "kako pripravne so njene noge za brodenje! Kako švigljast kljun ima! Glej le, kako previdno in brez šuma stopa po vodi! Niti najmanjšega valčka ne napravi! Na ta način se more natihoma bližati ribi, ne da bi ta le najmanje čutila pretečo nevarnost. Sin moj! nemogoče je pogledati tega ptiča, in pri tem ne priznati božje modrosti in dobrotljivosti, ki tako ljubeče skrbi za vse življenske potrebe. Ali ne priča o tem jasno obnašanje tega tiča?" "O, da," odgovori razumni sin, "vkolikor to zadeva ptiča; toda, odkritosrčno rečeno, oče, ali se ti ne zdi, da je lopov proti ribi zelo prekanjen?"

Tudi bolj svobodomiseln in napreden vernik, ki v mnogih rečeh ne veruje več, da se vtičejo bogovi v razmere na zemlji, še vendar misli, da je moral v začetku kak bog določiti zakone, po katerih se svet in vse, kar je, suče. Domišlja si, da vzdigne človek le zaradi teh zakonov večjo težo z vzdigačo, kakor brez nje; nadalje da je ta bog tvarino tako napravil in vse stvari na ta način uravnal, da n. pr. ne moreta biti dve telesi ob istem času na istem prostoru; da se gibajoče telo tudi tako dolgo giblje, dokler ga kaj ne ustavi; da je pot v velikih ovinkih daljša nego v ravni črti; da ima pravilni štirjak štiri enako dolge strani, in ne pet ali sedem; meni,

da je bilo treba posebne božje določbe, da je celota večja nego en del, in da bi, če bi ne plavala božja moč in božja previdnost nad naravo, morda bilo potem dvakrat ena več nego dvakrat dve, ali pa da bi kol in vrv in klobasa imela morebiti le en konec namesto dveh! Živel je na Škotskem prileten župnik, ki je vsako nedeljo zahvaljeval boga zato, ker se je nedelja vedno pričejala v začetku tedna in ne sredi njega, in zato, ker pošilja bog smrt koncem življenja, in ne sredi življenja, ter nam na ta način da priliko, da se za ta znameniti dan zadostno pripravimo!! — Ti verski ljudje vidijo pač povsod le gotov namen in modro zasnovan načrt, in osebno vodstvo boga v vseh rečeh. Zatrjujejo, da je bil svet ustvarjen, in da je neka višja roka, neka uravnavajoča previdnost pri vseh dogodkih popolnoma razvidna. Vedno in vedno nas opozarjajo na lepi solnčni sij, na krasne cvetlice, na blagodejni spomladanski dež in druge take vremenske pojave, sploh na vse koristno in lepo na svetu, — vse, kar je krivičnega in nepravilnega, pa modro zamolče! Ali so ti ljudje kdaj pomislili, da je navadni rak v svoji rasti ravno tak čudovit umotvor, kakor najlepša rudeča roža? Da je to, kar oni imenujejo “božjo previdnost” in “božjo modrost”, v raku ravno tako očitno izraženo, kakor v spomladanskem dežju? Kako čudovito primerno se vrši razvoj! Na kako bistroumen način se kri raku zastrupi, da se mu je mogoče razvijati! Glej, kako čudovit mehanizem mu služi, da se preživi s sočnim, okusnim mesom, ki ga obdaja! Glej, kako stonjema in po-

lagoma, toda gotovo, raste in se večja! Kako dolge, fine, občutljive tipalnice ima, da takoj zasluči vsako nevarnost, ki preti njegovemu življenju! Kako krasnobarvna je! Skoz drobnogled opazovan, je vzor redu in simetrije. Noben človeški razum ne more tega raka v rasti ustaviti. Noben človek ni v stanu napraviti takega raka, in če bi se trudil tudi vse svoje življenje. Ali je mogoče, videti raka, in vendar dvomiti nad velikim, vse obsežajočim razvojnim zakonom v naravi, tej neskončno mogočni, modri in dobri umetnici!?

Pravi se nam, da je vesoljstvo po nekem popolnoma gotovem načrtu zasnovano in ustvarjeno, in da bi bilo abotno misliti, da je tvarina tu že od vekomaj, — a v isti sapi se nam pripoveduje, da je popolnoma samo ob sebi razumljivo, da je bog od vekomaj do vekomaj!

Vzemimo, da je vesoljstvo res ustvarjeno in da ga je ustvaril bog, potem je moral enkrat napočiti čas, ko je bog začel ustvarjati. **Pred** tem časom je morala potemtakem trajati že cela večnost, ko še ni bilo ničesar, prav ničesar, — razun tega namišljenega boga. Ta bog je torej preživel takorekoč celo večnost v brezdANJI pusti praznoti, v neizmerni gluhi ničnosti, in v popolni brezdelici!

Če se vzame, da je bog vesoljstvo “ustvaril”, nastane uprašanje, iz česa ga je ustvaril. Iz “nič” nikakor ni mogel ustvariti, kakor uči sveto pismo; kajti nič v smislu tvarine je popolna nesmisel. Iz tega sledi, da je moral bog svet ustvariti iz samega sebe, ker je vendar bil on edino bitje. Svet pa ob-

stoji iz tvarine, in če je bil iz boga napravljen, moral je bog vsekako biti tudi iz tvarine. To, logično prav pametno misel je imel v glavi tudi Anaximander iz Mileta, ko je rekel: "Stvarstvo je razstelesba neskončnega" (t. j. boga.)

Zvezdoslovci so dokazali, da bi padla naša zemlja nazaj v solnce, če bi je ne privlačevali drugi svetovi, in te privlačujejo zopet drugi bolj oddaljeni svetovi, in tako naprej brez konca. To pove, da mora biti tvarina v vesoljstvu res brezmejna. Če je torej iz tvarine neskončnega boga ustvarjeno neskončno vesoljstvo, — **koliko je potem še preostalo danes od tega boga??**

Ideja o stvarjajočem osebнем bogu se bo polagoma čisto opustila, in že danes priznavajo brez vseh ovinkov skoro vsi znanstveniki, da mora biti snov od vseh vekov tu. Ta snov pa je neporušna, in kar je nepokončljivo, torej brez začetka in brez konca, vendar ni moglo biti "ustvarjeno". Devetnajsto stoletje je ono slavno stoletje, ki mu gre krona, da je jasno dokazalo neuničljivost tvarine in vekovečno trajnost prirodnih sil. Ne sila in ne tvarina se ne more nikdar zvečati niti zmanjšati. Moč brez tvarine ne more eksistirati; tvarina je možna le v zvezi s silo, in potemtakem je moč, ki bi bila od tvarine neodvisna in stoječa nad naravo, izkazana nemogočnost.

Istotako morajo torej biti tudi prirodne sile od vseh vekov tu in niso mogle biti ustvarjene. Snov, obstoječa iz tvarine v vseh svojih neštetih oblikah in podobah, iz mrtve prsti do ljubljenih oči, in iz

sile v vseh svojih pojavih, od najenostavnejšega gibanja (n. pr. padec kamna) do veličastne človeške misli, — dokazuje neizpodbitno, da je pravljica o božjem stvarjenju laž, ki se norčuje iz “božje previdnosti”.

Misel je pojav in oblika sile. Našo hojo posreduje ista sila, kakor naše misli. Človek je organizem, ki presnavlja raznoliko silo v misli, — organizem, nekak živ stroj, ki ga netimo in vzdržujemo pri delu s pomočjo “ognja in vode”, t. j. hrane, s katero proizvajamo njegovo gonilno silo, t. j. naše misli. Kako čudovit je kemičen proces, ki je mogel spremeniti nekaj hrane pri Shakespeare v božanstveno žaloigro “Hamlet” ali pri Goetheju v globokoumnega “Fausta”!

Bog v smislu svetovnega vladarja in inženirja bi moral biti ne samo tvarinski, moral bi biti tudi organizem, zmožen, da pretvarja silo v misli; to pa se z drugimi besedami pravi: delati mora na nek način to, kar imenujemo mi “jesti”. Če bog misli, mora vsekako tudi “jesti”, t. j. imeti mora sredstva, da si ohrani moč, katero izvaja, s katero misli in vlada. Nesmiselno si je predstavljati bitje, ki bi na veke učinkovalo s svojo močjo in s svojimi mislimi na tvarino, — a vendar ne imelo nobenega sredstva, da bi izgubljeno moč obnovilo ali vsaj ohranilo.

Če ni ustvarjena ne tvarina in ne sila, kake dokaze imamo potem, da živi neka moč, ki stoji nad naravo? Bogoslovec bi morda odgovoril: “Imamo zakon in red v vesoljstvu, imamo vzrok in učinek,

in razuntega se snov vendar ni mogla začeti gibati sama od sebe.”

Vzemimo radi dokaza, da ni bitja, ki bi stalo nad naravo, in da je tvarina in sila vekovečna. Vzemimo, da trčita skupaj dva atoma, — ali nastane potem kak učinek? Gotovo! Vzemimo, da priletita vsak od nasprotni strani in oba z enako močjo. Kaj bi se zgodilo? Če že drugega ne, bi se vsaj ustavila. To bi bil učinek. Tvarina, sila, učinek so tu, brez vsakega čeznaravnega bitja. Vzemimo dalje, da se snideta dva druga, ravno taka atoma, pod natančno istimi okolščinami, bi li ne bil učinek natančno takšen? Gotovo; kajti enaki vzroki, ki imajo enake posledice, to je baš ono, kar razumemo pod zakonom in redom. Tako imamo tvarino in silo, učinek, zakon in red, ne da bi trebali čeznaravnega bitja. Mi pa vemo, da je vsak učinek sam na sebi vzrok spet nadaljnim učinkom, in ti zopet vzrok prihodnjim, in tako dalje v neskončnost. Za **čeznaravnega** boga ne preostane torej nič drugzega nego prazen prostor. Njegov prestol je prazen nič, in njegovo kraljestvo, s katerim se njegovi duhovniki širokoustijo, je brez tvarine, brez moči, brez zakonov, brez reda, brez vzrokov in brez učinkov.

Kaj pa je sprožilo neskončno snov v gibanje? Ako je tvarina in sila večna, potem mora biti snov tudi v večnem gibanju; kajti sile, ki bi se ne gibala, ni; sila se nahaja v neprestanem, večnem gibanju, četudi za naše oči včasih nevidno; drugače bi sploh ne bila sila; njenemu delovanju ni ne začetka ne konca. Ker sta tvarina in sila večni, velja torej

to tudi o gibanju. In v resnici ni v celem veseljstvu niti enega atoma, ki bi se nahajal v stanju popolnega miru.

Boga izven narave ni in ga ne more biti. Narava objemlje vso silo in vso tvarino s svojimi neskončnimi, materinskimi rokami. To, kar leži onstran njenih mej, onstran tvarine in sile, je brezpomembno in pač ni vredno, da bi človek častil in molil.

Le ena edina možnost je, da se dokaže od narave neodvisna, nad njo stoječa razumna moč, in ta edina možnost je, če bi se prekinilo, in akoprem le za trenotek, neprestano menjavanje med vzrokom in učinkom. Vzemi le en sam člen iz te brezkončne verige prirodnih nujnostij; ustavi le za en edin trenotek vekovečno kroženje svetovnih teles v neizmernosti: — in dokazal si nad vsemi dvomi vzvišeno, da ima narava nad seboj svojega gospodarja in vladarja. Zabрани le za eno sekundo, da bi atom ne težil k atomu, snov ne privlačevala snov, — in pokaže se ti bog!

Še celo najsurovejši divjak je to resnico slutil ali pa spoznal. vsled česar je vedno v dokaz zahteval čudeže; in zato so morali biti skoro vsi verski ustanovniki, ako so hoteli imeti uspeh, v stanu spreminjati vodo v vino, zdraviti s svojo besedo slepce in hrome in z dotikanjem vzbujati mrtve k življenju ter delati druge čudodelne reči. Za mesijo ("odrešenika") je bilo neobhodno potrebno, da pokaže svojim nevednim učencem, da zamore naravi zapovedovati. in da zna več ko hruške peč! V do-

bi lahkovernosti to pač ni bilo težko; kajti nevednost in naivnost takratnih ljudij je bila gorostasna.*) Njim se ni zdela resnica lepa; za lepo in modro so imeli le to, kar je bilo čudovito in nerazumljivo; in vse skrivnostno so smatrali za vzvišeno. **Raditega tudi sloni vsaka vera na čudežih, to se pravi, na kršenju prirodnih zakonov, in to je z drugimi besedami: na sleparstvu.**

Še nikdar ni noben človek v svetovni zgodovini skušal dokazati **resnice** s čudežem. Resnica se izpričuje sama po sebi in ji ni treba nobenega čudeža, ker bi jo le omadeževal. Le sleparstvo je od nekdanj šlo na to, da bi si z glasnim krikom in dozdevnimi čudeži pridobilo vero in zaupnost ljudstva. Pravi, resnični čudež se ni nikdar zgodil; noben pameten človek si ni nikoli še o samem sebi mislil, da je napravil čudež, in dokler ni tak napravljen, je vsak dokaz o eksistenci nadnaravnega razumnega bitja, ki ima v svoji oblasti naravo, nemogoč.

Cerkev od nas zahteva, da verujemo. Naj cerkev ali pa kdo izmed njenih številnih mogočnih (!) svetnikov vendar enkrat izvrši resničen čudež, in potem bomo verovali. Pravi se nam, da ima narava gospodarja nad sabo. Dajte, dajte, gospodje duhovniki, pregovoriti tega gospodarja in vladarja, da zaobrne le za en sam trnotek kolo prirode, in mi hočemo smatrati Vaša zatrdila za resnico! —

Toda dovolj je že besed o tem predmetu. Slišali smo vse tiste Vaše zaspane, brezmiselne pridige,

*) Dandanes nič manj! Tudi današnji "odrešeniki" nimajo preveč težke naloge!

s katerimi mučite svoje vernike. Čitali smo Vaše sveto pismo in spise Vaših najboljših "veleumov". Vse to pa je toliko vredno kakor nič. **Zdaj hočemo enkrat kaj očitnega, dejstvo hočemo.** Prosimo Vas na pragu Vaših cerkvá le za en sam mal dokaz, neizpodbiten dokaz. Ponižno se priplazimo, s klobukom v roki, mimo cerkvenih klopij do Vaših prižnic in Vas milo prosimo le za eno samo dejstvo. Vse Vaše otročje svetopisemske čudeže in čudodelstva svetnikov že itak dobro poznamo. Zdaj bi pa že radi imeli enkrat kako dejanje, — besed o čudežih imamo več kot dovolj! — saj zahtevamo le eno saso; dajte ga nam iz usmiljenja; kajti Vaše staro- in novotestamentne pripovedke o čudežih so postale danes že preveč obrabljene in starinske. Priče istih so skoro že dva tisoč let mrtve, in četudi so takrat veljale morda za verodostojne in resnične, pa **mi** ne vemo danes o tem nič več. Dajte nam enkrat pravi, resničen čudež, in overite ga z živimi pričami, takimi, ki živé med nami in ki se ne prodavajo! Ne pošiljajte nas vedno v Jeriho, da bi slišali glas tromb, in ne potiskajte nas s tremi mladenci v gorečo peč; ne silite nas, da bi se vozarili po morju s parnikom "morski som" pod kapitanstvom Jonasa, ali pa da bi zajutrkovali z gospodom prorokom Hezekielom; kaj nam pomaga, če nas pošiljate s Samsonom na lisičji lov; zgubili smo tudi že vse zanimanje na oni govoranci, ki jo je imel Bileamov navdušeni in tako zgovorni osel; popolnoma nepotrebno je, da nam kažete svoje prisleparjene zaklade in nam dajate okušati svojo, z zvijačami

pridobljeno politično moč; ni nas treba opozarjati na ogromne ljudske mase, — na “dobro, verno ljudstvo”, ki se dá nakrmiti s par bonbončki! Mi zahtevamo resničen, pravi čudež, in zahtevamo ga v **današnjih dneh!** Naj dá napraviti cerkev le **en sam** čudež, in če je to v stanu, potem sklenite mir ž njo za vedno!

V prejšnjih časih je cerkev **dokazovala** existenco čeznaravnega boga stem, da je bajé delala reči, ki so s prirodnimi zakoni v nasprotju. V tistih časih so se delali čudeži s čudovito lahkoto. Postali so že tako navadni, da je morala cerkev svojim duhovnikom slednjič zaukazati, naj ž njimi odnehajo. In zdaj, ko je prišlo ljudstvo, vsaj ponekodi, nekoliko k pameti, pa uči raynoista cerkev po svojih plačanih učenjakih(?), da so čudeži sploh nemogoči. To pa priznava le v takozvanih “znanstvenih” spisih, namenjenih za bolj prosvetljene vernike, ki ne verujejo več v bajke. Pri priprostih, lahkovernih, nevednih ljudeh pa si še vedno pomaga s čudeži.

Cerkvi pride torej vse prav, neveda in razum; okoristiti se zna z vsem, z resnico in lažjo, samo da služi njenim namenom. Cerkev ima to čudovito lastnost, da se zna dobičkanosno prilagoditi vsaki okolnosti in jo izrabiti, računajoč pri tem na ljudsko lahkovernost in kratko pamet. Njena nedosežna jezuitska prekanjenost in njeni velikanski uspehi so dali povod tudi mnogim posvetnim srečelovcem, da jo v tem posnemajo. Take politikante ima vsak narod, in tudi naš ni brez njih. Ti **kra-**

marji (ne pa učitelji!) svobodomiselnosti in socializma so največja ovira vsakemu resničnemu napredku.

Cerkev, ta dvorezni nož, je še celó tako predrzna, da danes zanikuje to, kar je trdila včeraj; da priznava sedaj nauke, ki jih je besno nekdanj pobijala. Sama iz sebe se dela norca ter se cinično roga vsej svoji preteklosti. Danes namreč zatrjuje, da je baš to, da so čudeži nemogoči, in pa to, da je nujna vzajemnost med vzroki in učinki trajna in nepretrgana, — jasen dokaz za existenco neke nad naravo stoječe moči!! To pa vendar dokazuje ravno nasprotno, to namreč, da nepretrgana veriga vzrokov in učinkov ne razodeva **nikakega** samolastnega vmešavanja v življenje prirode!

Toda tudi med odkritosrčnimi bogoslovci in poštenimi duhovniki so že začeli to uvidevati. Ena najboljših cerkvenih opor in eden najznamenitejših modernih bogoslovcev, Viljem Hamilton, je izrazil svoje mnenje o tem tako-le:

“Iz pojavov snovi samih, v katerih se ne razodeva naravnost božja previdnost in vladanje nevidne roke, se nikakor ne more dokazati boga, — nasprotno, ti pojavi marveč izpričujejo, da ni boga. Pojavi tvarinskega sveta so podvrženi večno nespremenljivim prirodnim zakonom. Pokazivajo se in zopet izginjajo, v istem nespremenljivem redu, in ne dokazujejo nič drugega, nego slepo snujočo silo mehanskih neizogibnostij.”

To je enkrat jasno in odkrito! Narava ni nič drugega nego brezkončna vrsta učinkujočih vzrokov. Sama od sebe ne more na novo ustvariti ničesar, temveč to, kar je že tu, na vse veke vedno

le obnavlja, pretvarja in presnavlja, in v tem ni ne začetka in ne konca.

Vsi pametnejši duhovniki so že začeli uvidevati, da iz realne narave tega, kar imenujemo 'bog', ni mogoče dokazati. Raditega si morajo pomagati drugače; ta "dokaz" so našli sedaj v svoji domišljiji, in prav otročje nam zagotavljajo, da stoji razum **nad** naravo in ž njo v **nasprotju**. Zatrjujejo, da je človek posebno stvarstvo samo zá-se, čisto drugačno od ostale prirode, in da se nahaja nekje v njegovih možganih žarek božji, del "velikega prvega vzroka". Pravijo, da snov ne more roditi nobene misli, da pa je nasprotno misel v stanju napraviti snov. Pravijo nam, da ima človek razum, torej se mora nahajati nekje razum, ki je še višji nego človeški. Čemu pač ne rečejo raje takoj: bog ima razum, torej je nekje še drug razum, višji nego božji —? Kolikor dozdamo, ni razuma, ki bi ne bil navezan na snov in ki bi eksistirал sam zá-se, brez tvarine. Ne moremo si predstavljati nobene misli, ki bi se ne porajala v možganih.

Ona "veda" (če se to sploh sme imenovati veda), s pomočjo katere se skuša dokazati neko nemogoče, nadnaravno razumno bitje, in nerazumljivo moč, se imenuje metafizika ali bogoslovje. Bogoslovje že mora sedaj priznavati, da vodijo končno vse prirodne prikazni v dokaz, da je pravljiča o neki čeznaravni moči izmišljotina in preračunana laž, ker ne moremo videti v teh pojavih nič drugega nego brezkončno verigo učinkujočih vzrokov, — ničesar kot "slepo vladajočo silo mehanske nujnosti".

Zato se teologi sedaj zatekajo k “pojavom duše”, v duševni svet, da najdejo to nadprirodno moč.

A stvar je tukaj spet kočljiva; kajti v takozvanih “duševnih pojavih” (t. j. v delovanju duha ali razuma, v mišljenju) se pojavlja ravnoista brezkončna veriga učinkujočih vzrokov in ista slepo snujoča sila mehanske neizogibnosti, ki tiho a neprestano snuje tudi v “mrtvi” prirodi. Vsaka misel mora imeti kak povod od zunaj ali znotraj, vsaka misel je posledica učinkujočega vzroka! Vsak nagib, vsaka želja, vsaka bojazen, vsaka nada, vse sanje se morajo neizogibno na ta ali oni način **roditi**, imeti morajo svoj **izvor** ali **vzrok**. Za “božjo previdnost” in za slepi slučaj ni torej v človeškem duhu — v njegovi “duši” — absolutno nobenega prostora! Pogoji in sile, ki uravnavajo naše misli, so natančno tako neomejene, kakor one, ki določajo smer velikim, vrtečim se svetovnim telesom. Pesen je baš tako proizvod delujočih naravnih sil, nastavša vsled iste neizogibnosti in istim naravnim potom, kakor gorovja in jezera. Zamanj se trudiš najti v človeških možganih misel brez povoda. Vsaka stvar ima svoj vzrok in vsak vzrok svoj učinek; vsako duševno delo je neizogiben plod gotovih dejstev in predpogojev. Duševni pojavi se navadno zdé bolj zamotani, kakor po pojavi tvarine, in zato so skrivnostnejši. Ker so pa skrivnostnejši, se domneva, da bi se morda iz njih boljše in uspešnejše dokazalo čeznaravnega boga. Nikdo ne bo iskal boga v priprostem, znanem in lahko umljivem, izvajal ga bo marveč iz neznanega, skrivnostnega

in nerazumljivega. **Naša nevednost je bog; kar vemo, je znanstvo!** Bogoslovje znači torej nevednost in glupost.

Če splošne zavržemo nauk, da je večno bitje ustvarilo silo in tvarino ter spisalo zakonik z natančnimi določbami, kaj in kako se ima vse na svetu vršiti, — potem je ideja o božjem vladanju in božji previdnosti brez vsakega pomena. Pravi, resničen duhovnik potemtakem ne bo gramofon svojega namišljenega samodržca v nebesih, marveč **tolmač narave**, ki nam razlaga in pojasnuje prirodne zakone. Od tega trenutka naprej preneha cerkev eksistirati. Voščene sveče na zaprašениh oltarjih bodo ugasnile; molji bodo razjedali oguljeni žamet na prižnicah in cerkvenih klopeh; sveto pismo bo zavzelo ponižen prostor med ostalimi svetimi knjigami drugih starih religij; pojmovali ga bomo tako, kakor pojmujeemo danes egipčansko, starogrško, starorimsko bajeslovje s svojimi neštetimi bogovi; — in okovi ponižujoče vere bodo slednjič odpadli od človeškega duha: veličastna verska zgradba se bo zrušila v prah in pepel!

“Ali,” — oporeka nam duhovnik — “vi ne morete pojasniti vsega, ne vsega razumeti, in baš to, česar niste v stanu razumeti in razjasniti, je bog!”

Kaj še! Napredujoča veda nam odkriva vsak dan nove resnice; neprenehoma razrešujejo učenja ki velike svetovne uganke, katerih je vedno manj in manj; — **iz tega sledi, da postaja tudi vaš bog z vsakim dnem manjši in manjši.** In enkrat pride čas, ko ga bo popolnoma zmanjkalo.

Nemoteno zatrjuje duhovnik nadalje, da mora vendar imeti vsaka stvar svoj vzrok, in prvotni vzrok vsemu da je bog.

V odgovor na to trditev je treba vedno in vedno spet opozarjati na neizpodbitno temeljno resnico, da mora imeti vsak vzrok svoj učinek; kajti če tega ni, pa o "vzroku" sploh ni govora. Vsak učinek pa potem spet postane vzrok nadaljnim pojavom. Zadnjega vzroka torej ni, in to raditega ne, ker mora "zadnji" vzrok spet učinkovati na ta ali oni način, in ta učinek je spet novi vzrok. Istotako logična resnica je obratni stavek: Vsak učinek mora imeti kak vzrok, in vsak vzrok je posledica prejšnjega učinka. Vsledtega nikdar ni moglo biti "prvega ali prvotnega vzroka"; prvi vzrok je ravnotako nemogoč, kot **zadnji** učinek.

Izven vesoljstva ni ničesar, in **v** vesoljstvu ne eksistira in **ne more** eksistirati nič čeznaravnega.

Čim se bo ta velika resnica popolnoma razumela, posplošila in priznala, izginila bo vera na splošno in posebno božjo previdnost sama od sebe. Od tega trenutka naprej bo človek nehal z brezuspešnimi prizadevanji, da bi dosegel dopadajenje in ljubezen nekega namišljenega bitja; obračal bo svoj prosti čas in svojo pozornost izključno zadevam tega sveta. Človek bo opustil bedasto in ponižujočo misel, da more kaj doseči z molitvami, prošnjami in prilizovanjem. Izobrazba se bo dvignila visoko in razširila v vse sloje; ljudstvo bo postalo zrelejše, mislilo bo s svojimi lastnimi možgami in dalo bo svojim 'voditeljem', ki ga sedaj pod krinko izobrazbe

“vodijo” (namreč za nos!), in raznim drugim rokovanjskim osrečevalcem zasluženno breco. Človek, ojučenačen po velikih zmagah nad prirodnimi silami, se bo v umskem in moralnem oziru povzpел do take veličine, o kakoršni se spoznavalcem te ali one vere še nikdar sanjalo ni. V načrte človeštva ne bo več posegala razdirajoče vsemogočna roka kakega namišljenega bāvava, in nikdo ne bo več verjel, da bi moglo kako božanstvo, pa naj se že potem imenuje kristjanski Bog ali judovski Jehova ali pa mohamedanski Allah, ohraniti ali pokončati cele narode ali posamezne ljudi. Iz verig pobožnjaških šeg in verskih predsodkov osvobojena veda se bo razvijala svobodno, neovirano po zbesneli verski nestrpnosti. Človeški duh bo lahko brez strahu pred cerkvenim prokletstvom svobodno razmišljal, raziskoval, in tako dobljene resnice objavljaj brez bojazni pred strupenim preganjanjem mračnjaških duhovnikov. Pobožnim vernikom se ne bo treba več križati, če jim kdo pove pravo resnico o postanku sveta, in nobenemu katoliškemu “znanstveniku” se ne bo treba jeziti, ako se Mozesova pravljica o stvarjenju, vkljub napornemu trudu s cerkvene strani, ne dá spraviti v soglasje s pridobitvami moderne geologije (zemljeznanstva); ljudje bodo nehali s pobožno spoštljivostjo gledati na judovske svete knjige kot na božje razodetje. Kakor hitro bo vzelo znanstvo cerkvi moč, katero zlorablja človeštvu v škodo, bodo učenjaki in vsi oni, ki iščejo resnice, želi še tem večje uspehe; slogaštvo med vedo in vero in neodkritosrčno primirje, ki ga neodložni filozofi tu pa

tam še zagovarjajo, bo zginilo, in prekanjeno zavijanje od strani cerkve se bo moralo umakniti trajni splošni zmagi vede nad nevedo.

Če bi hoteli priznati, da je bila osoda posameznikov in celih narodov v rokah vsegamogočnega bitja, potem bi bila vsa svetovna zgodovina le grozna, krvava igra spletkarskega boga. Stoletja in stoletja so močnejši slabejše teptali z nogami; prekanjenci in rokovnjači so nesramno sleparili in skubili pošteno misleče, kruto zatirali nedolžne, ter jih telesno in duševno zasušnjevali; nikjer v zgodovini človeškega rodú ni zabeleženo, da bi bog pomagal zatiranim, ako niso prijeli **sami** za meč in se **sami** osvobodili.

Človek naj ne pričakuje pomoči od zgoraj. Naj že vendar enkrat spozna, da nebo nima ušes, da bi slišalo, ne rok, da bi pomagalo! Sedajnost je vedno neizogibna posledica preteklosti, — po prirodnem zakonu vzročnosti. Nadnaravne pomoči ni bilo nikdar, božjega posredovanja ni.

Če naj se krivice odpravijo, mora jih odpraviti človek. Če naj se sužnje osvobodi, osvoboditi jih mora človek. Nove resnice mora odkriti le človek. Če naj se revne obleče, lačne nasiti; če naj vlada pravica; če naj bo delo pošteno plačano; če naj se praznoverstvo odpravi, ščiti brezpravne in zavlada pravo bratoljubje: — vse to morajo storiti ljudje sami. Vse velike zmage na duševnem polju mora si človek v bodočnosti šele priboriti, in sicer priboriti edino on sam.

Vkolikor moremo zaznati, je priroda v večnem

prenavljanju in presnavljanju; nove oblike nastajajo in zopet razpadajo. Priroda ne čuti ne veselja, ne žalosti; brez vsakega namena postavi človeka v življenje in ga zopet konča brez sočutja. Ne pozna razločka med dobrim in zlem, med strupom in hrano, med smehom in jokom, med življenjem in smrtjo; njej je to vse eno. Priroda ni niti usmiljena, niti okrutna; s častenjem si je ne nakloniš in ne omehčaš s solzami. Tudi molitev ji je neznana, in razlikovati ne ve med kačjim strupom in med sočutnim srcem človeškim. Le mnenje in naziranje človekovo je to, da narava pozna dobroto, resnico in lepoto, in kolikor vemo, je ravno človek najvišje razumno bitje v naravi.

Navzlic vsemu temu pa človek ne neha verovati, da živi neko silno bitje, ki je neodvisno od prirode in ki ima nad njo oblast, in še vedno si prizadeva z nesmiselnim pobožnjaštvom, praznimi obredi, molitvijo, hinavščino in žrtvami pridobiti pomoč takega bitja. Najboljše moči se zapravljajo v službi tega strašila. Vse grozote čarovništva je rodila bedasta vera na čeznaravno, maščevalno bitje, ki je v stanu kljubovati vsem naravnim zakonom, od katerih je popolnoma v svojem delovanju neodvisno. Vse te verske vraže temeljijo celó na veri v najmanj dva bitja, v dober in hudoben duh, boga in hudiča, kojih vsak more sam zá-se poseči v vesoljni red. Zgodovina ver ne obstoji v ničemer drugem nego v naštevanju tega, kako se je človek vedno skušal ogniti enemu, prikupiti pa drugemu bitju. Obe bitji sta vzbujali le nečasten strah. Strogi po-

gled božji je bil ravno tako strašen, kakor prekanjeno, preračunljivo smehljanje hudičevo.

Pri vsakem dogodku je osoda človekova po oni neznani sili, ki stoji nad vsemi zakoni in dogodki, samovoljno že od vekomaj naprej določena. Dokler se ta vera ne zavrže, se človek mora smatrati še vedno kot sužnja svojih namišljenih stvarnikov in gospodarjev, ki mu ne na tem, ne na onem svetu ne obljublajo svobode.

Človek se mora navaditi, da se bo zanašal le na samega sebe. Čitanje svetega pisma ga ne obvaruje pred zimskim mrazom, pač pa hiše, ogenj in obleka. Da se prepreči lakota, je en sam plug več vreden nego cel milijon najlepših pridig in spreten zdravnik bo zlečil več boleznij, kakor vse molitve, ki so se nažlobudrale od začetka sveta.

Čeprav se je mnogo znamenitih môž pošteno trudilo, da bi spravili v soglasje prirodni zakon vzročnosti s svobodno voljo, hudobijo z božjo vsega-mogočnostjo in dobrotljivostjo, vendar ti možje niso dosegli pravzaprav nič družega, nego da so povzročili celo vrsto učenih in duhovitih zmot. Veliko so si prizadevali odlični duhovi, da bi zgradili most med nasprotnimi idejami, ki tako malo odgovarjajo resničnosti, — most med vero in znanstvom. Vse one pa, kateri so si drznili trditi, da ni mogoče spraviti v sklad verskih nauk z znanstvenimi resnicami, je cerkev proglasila za nevernike, brezbožnike in bogokletneže. Vsa sredstva in vso svojo moč je uporabljala proti neustrašenim mislecem in učenjakom, da bi jih prisilila zanikati neizpodbitno doka-

zано resnico, zatajiti razum, tega pravega odrešeni-
nika človeštva.

V oni grozni dobi, ki je znana pod imenom “temni srednji vek”, je vladala vera neomejeno. Cerkve so bile s “koleni tlakovane”, in bogastvo vsega sveta se je stekalo v Rim in krasilo neštivil-
ne kapele in oltarje. Slavni slikarji so dali na razpolago svoje talente cerkvi in ovekovečili verske noroglavosti, katere so tudi pesniki proslavljali v svojih nesmrtnih delih. Na zahtevo te vere je človek močil zemljo s svojo krvjo (v križarskih vojnah in neštivilnih drugih verskih bojih). Kazálo na tehtnici pravičnosti se je vsled teže zlata vedno nagnilo na napačno stran, in vera je bila oni rabelj, ki je izumila v svoje namene vse tisto strašno, satansko orodje, s katerim so se mučili nedolžni ljudje na tako grozovit, nečloveški način (sveta inkvizicija). Vera je gradila veličastne cerkve za boga, in strašne ječe za ljudi. Vera je napolnjevala oblake z angeli, zemljo pa s sužnji. Stoletja je korakalo človeštvo nazaj, vedno in vedno nazaj, v črno temo barbarske noči! Maloštevilni brezbožniki, nekaj krivovercev je končno vendar zaklicalo splošni povodnji verske nestrpnosti in skrajne nevede svoj mogočni “Stoj!”, s čemur so pripravili tla sedajni verski revoluciji in neizprosnemu boju proti okrutni veri in nezaslišani lahkovernosti prošlih dnij.

Človeške misli so le tedaj kaj vredne, ako snujejo svobodno, brez škodljivega upliva od zunaj. Pod pritiskom strahú pa možgani otrpnejo, ohromé, — in namesto da bi človek presodil kako stvar po

svoji lastni pameti, pa veruje to, kar mu kdo drugi natvezi. Dokler se bo še večina ljudij valjala v prahu pred "veličanstvom" **neznatnega barbarskega kneza** ali pa pred **igralnimi kartami** in jim izkazovala božjo čast, kako velika bi morala biti strahopezdljivost in poniževanje takih malih duš šele v sedajnosti, ko vlada bajé **vsegamogočni bog?!** Koliko je še vredna v verske verige uklenjena "samostojnost" mišljenja pobožnih ljudij pod takimi okolščinami??

Originalnost ponavljanj starih verskih pravljic in duševno moro "udanosti v božjo voljo", to je vse, kar še imamo pričakovati od kristjanstva. Dokler se bodo pereča uprašanja reševala zgolj z besedo "bog", je vsako znanstveno raziskavanje in vsako razumno premišljevanje že vnaprej onemogočeno. V isti meri pa, v kateri se zadostno razjasnujejo prirodni pojavi, mora se ožiti delokrog one dozdevne nadnaravne moči, ki gine pod eksperimenti učenjaka in streli misleca kakor kafa, dočim se naše duševno obzorje v isti meri širi in veča.

Ne zadostuje več, da odgovarjamo na uprašanje, zakaj vsak narod nekaj časa krasno napreduje, potem pa žalostno propade, z resignacijo: "Božja volja je tako!" Taka rešitev uprašanja postavlja nevednost na isto stopnjo ko vzgojo in zabranjuje, da bi se preiskovali pravi vzroki. .

Ali ima duhovnik pač pogum trditi, da je namen vsemu znanstvu ta, da se dožene, kako in čemu dela bog tako in ne drugače? Ako bi se veda motrila s tega vidika, obstajala bi sploh edino v tem,

da se skušajo dognati zakoni božje samovolje; veda bi po takem pojmovanju imela edino to nalogo, da najde pravila, katerim se mora končno ukloniti pač tudi božja muhavost.

Po modroslovnem naziranju je veda znanje zakonov življenja, pogojev sreče, razumevanje obdajajočih nas prikaznij v prirodi, razumevanje odnosajev do soljudij in stvari, s pomočjo katerih obvladuje človek naravo, uprega prirodne sile v svojo službo in si pokorava slepo mehansko moč svojih možgan.

Vera na posebno božjo previdnost pa noče nič vedeti o svobodnem razmišljanju in je nezdružljiva z voljo človekovo. Čemu naj bi človek še kljuboval božjim določbam?! Saj je vendar vse že od vekomaj do pičice natančno določeno, kaj se ima zgoditi in kako se ima izvršiti! (“Kdo je med vami, ki bi mogel svojo postavo le za komolec napraviti daljšo?”) Pod žarki take vere se človek solnči v prijetni prevari, da se njemu samemu ni treba za ničesar brigati in skrbeti za bodočnost. (“Poglejte lilije na polju in ptice pod nebom; ne orjejo nič, ne sejejo nič, pa vendar jih ljubi bog z vsem potrebnim preskrbi!”) Ker se domneva v oblasti vsega-mogočnega bitja, ki ga lahko pahne vsak trenotek, če se mu zazdi; v peklenko brezno, ali pa ga dvigne v sedma nebesa, opusti človek seveda vsako misel na to, da bi dosegel iz lastnega prizadevanja kaj pametnega. Dokler je ta vera vladala svet in bila splošna, je bil svet poln nevede, praznoverstva in bede. Človeške moči so se izčrpale v neplodnem

prizadevanju, da bi se pridobila naklonjenost one-ga bitja, ki je bajé vladar veseljstva. Nepregledno vrsto let so se darovali ljudje na oltarjih temu mogočnemu bogu. Da bi si ga naklonile, so matere prelivale kri svojih najljubših otrok; so mučeniki še sredi gorečega plamena peli zahvalne pesmi; so se potuhnjeni, lokavi farji napajali s krvjo, redovnice se z nebeškim zanosom odrekale posvetni ljubezni (—večina pač le navidezno!—); sivi starčki so zamanj vili svoje vele roke, in slabotne ženske zamanj jokale in prosile; skratka, vse možne muke in strahote so se prestale. V teku dolge temne dobe, ki je sedaj že minula, je človeštvo več pretrpelo, kakor si danes moremo misliti. Največ so prestali slabotni, ljubeči, pravični in nedolžni. Z ženo se je ravnalo kakor s strupeno živaljo, in z otroci kakor z golaznijo. Neštevilne oltarje je škropila kri novorojencev. Cvetoče mladenke so darovali takrat gnusnim kačjim božanstvom; celi narodi so ječali stoletja in stoletja v sužnosti, in vsepovsod je bilo človeštvo od malega števila oblastnikov izkoriščano na način, ki presega najbujnejšo fantazijo. Med vsem tem časom so trpeči prosili, lačni molili, blede žrtve vile roke proti nebu, — toda nebo je ostalo do danes gluho in slepo in nemo! —

Kaj so bogovi da danes človeku sploh še koristili??

Bilo bi le prazno besedičenje, ako bi se hotelo na to odgovoriti, da je moral pač kak bog ustvariti svet s solncem, mesecem in zvezdami, in določiti gotove prirodne zakone, — potem pa obrnil svojo

pozornost drugim, pustivši svoje slabotne otroke na cedilu, v nevednosti in brez pomoči, da izvojujejo sami teški življenski boj. Tudi ni na zgorajšno uprašanje noben odgovor, ako se zatrjuje, da bo ta bog na nekem 'onem svetu' osrečil nekatere, ali pa tudi vse svoje stvari. Kako pač moremo pričakovati od **neskončno** modrega, dobrotljivega in mogočnega bitja, da bo z nami nekoč ravnalo boljše, nego je ravnalo z nami doslej in še ravna? Svet je poln nedostatnostij, nepopolnostij. Ako ga je ustvarilo neskončno modro bitje, pač nimamo nobenega razloga trditi, da ga bo kdaj napravilo popolnejšega nego je sedaj! Ako pusti neskončno dobri "oče" večino svojih otrok v nevednosti in revščini, kakšen dokaz pač imamo potem za to, da bo zboljšal njih položaj pozneje? Bo-li ta bog kdaj bolj mogočen? Postane-li kasneje bolj usmiljen? Bo-li njegova ljubezen do svojih bednih stvari plamtela kedaj bolj goreče? Zamore-li **najpopolnejša** modrost, **najvišja** moč in ljubezen svoje postopanje kedaj spremeniti? Je-li "Neskončni" in "Najpopolnejši" v stanu postati še boljši in še popolnejši?

Duhovniki nas učé, da je ta svet le nekaka šola; da nam bog pošilja križe in težave le z namenom, da se naše duše bolj razvijejo in spopolnijo, ter da se človek edino le v trpljenju more očistiti, ojačiti in postati kreposten in plemenit.

Vzemimo, da je to res, — kaj bo pa potem s temi, ki umrjejo v zgodnji mladosti? Po tem nauku bi se mali otroci nikdar ne mogli "razviti". Kakšna

nesreča za nje, da niso postali deležni ožlahtnujočega upliva trpljenja in bede! Tako pa morajo biti sedaj na večno duševno manj vredni! Če bi bila duhovščina s svojim zgorajšnjim naukom v pravem, potem bi nikdo ne bil tako nesrečen, kakor oni, katerim se dobro godi, in vsega siti milijonarji bi morali revne, lačne, raztrgane proletarce za njih "srečo" le zavidati! Če je nesreča za človekov razvoj potrebna v **tem** življenju, kako je potem za dušo mogoče, da bi se v popolni, neskaljani rajski sreči še spopolnila?

Odkar se papežu v Rimu in drugim duhovnikom po svetu dobro godi, je dobrotno skrbeča božja previdnost očitno izkazana in nad vsemi dvomi dokazana stvar!!

Cerkev uči, da je bil ta svet z vsem, kar je na njem, bistveno tako ustvarjen, kakoršen je še danes; da so trava, cvetlice, drevesa in vse živali, neizvzemši človeka, posebna stvarstva sama zá-se, in da niso med sabo v prav nobeni zvezi ali sorodstvu. Najpravovernejši človek bo pa gotovo moral priznati, da se je od začetka sveta marsikaj na naši zemlji spremenilo: požrlo je morje tukaj suho zemljo, tam pa jo zopet dvignilo: nekatere gore so se znižale, druge zvišale, ali pa nastale popolnoma nove (ognjeniki); v davnih časih so živele čudne, pošastne živali (takozvani zavriji ali "zmaji"), ki danes ne živé več in ki ležé globoko v zemeljskih plasteh okamenele; nasprotno pa imamo danes čisto druge živali, ki jih geologični stari ali srednji vek ni poznal. Ista stvar je z rastlinstvom. Nauk o

stopnjevitem razvoju iz nepopolnih v popolnejše oblike je bil našim prednikom še neznan. Naši predniki so pojmovali svet tako, kakoršen se jim je takrat pokazival, kot nespremenljivo, stalno uredbo, ki je od nekdanj taka in ostane taka do konca sveta. Zemlja se jim je zdela, kot bi pravkar prišla iz božjih rok. Niso še nič vedeli o evolucijah ali razvojih davnih dolgih dob, zahtevajočih milijone in milijone let, marveč so n. pr. mislili, da je nepregledna raznolikost živalstva in rastlinstva bila že od vseh početkov sém taka.

Mislimo si en primer: Na samotnem otoku najdemo človeka, ki je star milijon let. Pri njem vidimo voz, izdelan po najnovejšem vzorcu. Mož nam pripoveduje, da je ta voz sad mukapolnega dela mnogo tisoč let; petdeset tisoč let je imel v rabi deblo, tako ravno, kakor ga je le mogel najti, predno je prišel na to, da bi isto površino imel lahko za polovico lažje, ako bi prerezal deblo po dolžini; spet je poteklo več tisoč let, predno ji iznašel kolesa k temu deblu; kolesa so bila v začetku masivna, in premišljevali je moral spet petdeset tisoč let, predno je izumil kolo z glavino in naperki; več sto let je rabil kolesa brez klinov; minulo je stotisoč let, predno je spoznal, da je voz s štirimi kolesi boljši nego z dvema; več let je moral hoditi za vozom, da ga je nazaj držal, kadar je šlo navzdol, in le srečnemu slučaju se je moral zahvaliti, da je iznašel zavornico. — Ali bi mi iz te primere pač skleпали, da je ta mož, ki je tako počasi mislil, bil že od vsega početka izredno bistroumen in izurjen mehanik? Ali

pa vzemimo, da ga najdemo v elegantni vili, in on bi nam povedal, da je stanoval v njej pet sto tisoč let, predno je prišel na srečno misel, da je napravil streho, ter da je šele pred kratkem izumil duri in okna; — je-li stal ta stavbenik že od početka na vrhuncu dovršenosti in strokovne izobrazbe?

Nam li nasprotno ne dokazuje vedna zboljšava in spopolnjevanje v vseh stvareh sorazmerno zboljšavo in spopolnjevanje stvarnikovo?

Ali bi neskončno modri, dobri in mogočni bog, v namenu, ustvariti človeka, pač začel z najnižjo življensko obliko? z najpriprostejšo praživalico, in bi v teku neizmernih časovnih dob počasi in skoro nevidno izboljševal to prvotno, enostavno svoje stvarstvo do vedno popolnejših organskih oblik, dokler se slednjič ne razvije iz tega človek? Ali so se morala potratiti nešteta življenja v svrhu postanka prehodnih življenskih stvorov, ki vendar potem spet prominejo? Vidi-li človeški um tudi le trohico modrosti v tem, da lazijo in plazijo po zemlji gnusne pošastne živali, ki živé le od muk in bolečin drugih? Ali spoznavamo pravilnost stvarjenja v tem, da so bile razmere na zemlji le na primeroma prav malem prostoru tako ugodne, da se je iz višjega živalstva razvilo razumno človeške bitje? Kdo more zadostno raztolmačiti razloge, zakaj je svet tako ustvarjen, da žró živali druga drugo, da so vsaka usta klavnica in vsak želodec grob? Ali je mogoče spoznati v večnem splošnem mesarjenju neskončno modrost?

Kaj bi si pač mislili o takem očetu, ki bi dal

svojim otrokom vrt, in predno bi jim istega prepustil, nasadil v njem tisočere smrtnosne rastline in zelišča? napolnil ga z roparskimi živalmi in strupenimi kačami ter ga oskrbel tudi z nekaj močvirji kot zaležiščem strahovite rumene mrzlice? ki bi stvari tako uredil, da bi se ob priliki zemlja odprla in požrla par njegovih dragih, in ki bi razuntega postavil v neposredno bližino par ognjenikov, ki utegnejo vsak trenotek preplaviti njegove otroke z rekami tekočega ognja? Vzemimo, da bi ta oče svojim otrokom ne povedal, katere rastline so smrtnonevarne in katere kače strupene; ki bi z nobeno besedico ne omenil potresov in obdržal zá-se določanje ognjenikov kot tajnost, — bi li nazivali tega očeta “dobrotnega boga”, ali “lokavega satana”?

In vendar, baš to nam je učinil bog “edinozveličavne”! Kakor učijo duhovniki, je Jehova pripravil to zemljo nalašč za stanovanje svojim ljubim otrokom, — a pri tem je oživil gozdove z divjimi, grdimi živalmi, nastavil po vseh potih strupene kače, napolnil podzemlje s potresi ter površje okrasil z ogenj bljuvajočimi gorami!

Navzlic vsemu temu pa nas učé še dandanašnji, da je ta svet popoln, da ga je ustvarilo popolno bitje in da vsledtega tudi **mora** biti popoln. Trenutek kasneje pa nam ti ljudje, ki to učijo, že povedó, da je zemlja prokleta, pokrita s trnjem in osatom, in da je človek obsojen v bolezen in smrt, — samo zato, ker je naša ljuba, uboga, nam vsem skupna mati Eva vkljub prepovedi okrutnega boga pojedla eno jabolko!

Nekoč sem prišel v razgovor z nekim pobožnim znancem. Pogovor se je sukal o verskih rečeh. Moj znanec je sprevidel, da sem brezverec in da ne verujem v nobeno višjo moč, ki bi vladala nad nami. Da bi me o modrem in dobrem bogu prepričal, mi je začel pripovedovati, kako že vsaka najmanjša stvar dokazuje božjo modrost, in da je ves svet tako krasan in popoln, da bolj popoln sploh biti ne more. Ko sem se tej abotni trditvi posmehoval, mi je rekel, da sem bogokletnež, ki se drznem dvomiti nad popolnostjo božjo in popolnostjo njegovega stvarstva. Po njegovem mnenju je popolnoma izključeno, da bi se mogla dokazati le ena nepopolnost. "Bodi tako dober," — mi pravi — "in ime-nuj mi le eno stvar, ki bi jo lahko še zboljšal in spo-polnil, ako bi bilo v Tvoji moči." — "Dobro," — mu odgovorim — "jaz bi n, pr. napravil tako, da bi zdravje bilo nalezljivo, ne pa bolezen."

Nemogoče je spraviti bolezn, telesno trpljenje in duševne muke, katerim je človek na tem svetu podvržen, v soglasje z naziranjem, da nas je ustvarilo neskončno dobro, mogočno, dobrotljivo bitje, da nas brani in čuva od narave neodvisni in nad njo vladajoči bog.

Duhovščina pa skuša to nesoglasje spraviti v ravnotežje stem, da postavlja vsem križem in težavam tega življenja nasproti neskončno srečo prihodnjega življenja na "onem svetu". Učijo nas, da je v nebesih vse idealno popolno; — tam je nebo vedno jasno in brezoblačno, vse je vzvišeno, vse se topi v blaženosti in rajski sreči. Tukaj na zemlji naj se

rušijo temelji držav; milijoni sužnjev naj ginejo pod žgočimi žarki afriškega solnea in pod strahovitimi udarci biča; — tam gori v nebesih plava vse v nepopisnem veselju. Kuga naj razsaja na zemlji in davi naše drage, in preživeči naj v brezmejni bolesti oplakujejo izgubljene, — vseobjemajoča ljubezen v nebesih se ne gane. Otroci naj sahnajo in zamanj kruha prosijo, novorojenčke naj trgajo divje zveri, — bogovi sedé nad oblaki s smehljajem na obrazu. Nedolžni naj v groznih sibirskih zaporih počasi umirajo; neustrašeni možje in junaške žene naj na sramotnem stebru svetohlinstva in hudodelskega pobožnjaštva živi goré in se pod groznimi mukami počasi spreminjajo v pepel, — v nebesih vse raja, prepeva in pleše veselja. Tam zunaj na širokem morju, v temi in viharju, se obupno boré z neusmiljenimi valovi mornarji, — toda angelji v nebesih igrajo med tem na svojih zlatih harfah. Po vseh cestah sveta je polno bolnih, hromih in revnih; po hišah tuge in bolečin odmevajo bolestni klici bledih trpinov, — dočim plavajo angelji v srečnem kraljestvu svetlobe semtertja in se vadijo v letanju. Nebo je **preveč** srečno, da bi moglo za vse to imeti sočutje; **preveč** zanimišljeno v aleluja-petje, da bi pomagalo prosečim in zdihujočim. Oko angeljevo je slepo, uho gluho in srce spremenjeno v kamen v brezmejni samopašnosti veselja. Rešeni mornar, ki je dosegel breg, v svoji preveliki radosti tudi pozabi na tovariše, ki se potapljajo daleč tam. V nebrižnosti sreče, v pozabljivi blaženosti nima nebo smisla za bedo tega sveta. Naj le zalije mesta goreča lava; odpre se naj

le zemlja in požre tisoče ljudi; slabotni naj le stegujejo roke milo proseč proti nebu, — bogovi so preveč srečni, da bi svojim otrokom pomagali. Smehljanje božje ne ve, kaj so solze človeštva; veselo vriskanje v nebesih preglušuje stok in jok na zemlji!

* * *

Videli smo, kako je ustvaril človek bogove, in kako je slednjič postal ponižen suženj svojih lastnih izmišljotin. Sedaj pa nastane uprašanje: Kako se je osvobodil — četudi le deloma — od tega vladarja nebes, tega samodržca oblakov, te aristokracije zraka? Kakim potom se je mogel znebiti, čeprav le v tej ponižni meri, kolikor se je otresel do danes, neumnega in poniževalnega strahú, in vreči od sebe jarem praznoverstva?

Morda prvo, kar je krenilo njegov razum na pravo pot in ga osvobodilo zmot, je bilo to, da je spoznal gotov red in zakonitost v vesoljstvu. Na podlagi tega je začel domnevati, da tam zgoraj morda vendar le ni vse preiščljivi namen z ozirom na njega in da sploh z njim ni v nobeni zvezi. Opazil je, da ostane kroženje vseh onih svetlih zvezdic vedno nespremenjeno, ne gledé na njegovo dejanje in nehanje; spoznal je, da se ponavljajo solčni in lunini mrki in druge spremembe nebeških teles vedno po preteku gotovega časa, in da celo zvezde repatice prihajajo spet v popolnoma določenih dobah. To je človeka prepričalo, da nimajo spremembe na nebu in ropatice z njim nič opraviti, in da tudi njegovo obnašanje nima prav nobenega upliva na nje; spo-

znal je, da se ne pojavljajo niti v njegovo korist, niti v njegovo škodo, in to ga je nepričakovano navdalo z občudovanjem namesto s strahom. Začel je domnevati, da lakote ne pošilja kak razsrjeni, maščevalni bog, marveč da izhaja večinoma le iz neumnosti in lenobe ljudij. Prišel je na to, da bolezni ne povzročajo hudobni duhovi, temveč so le posledica naravnih vzrokov, in se vsled tega morejo spet odpraviti naravnim putem: v svoje lastno zadoščenje je človek dokazal, da molitev ni nobeno zdravilo. Po dolgih, žalostnih skušnjah se je overil, da njegovi bogovi niso kdove kaj vredni, ker mu niso nikdar pomagali, izvzemši če je bil v položaju, da si je mogel pomagati popolnoma sam, brez njih. Končno je uvidel, da ni njegovo osebno obnašanje v prav nobeni zvezi s prirodnimi dogodki; da ne more biti tako hudoben, da bi povzročil povenj, in ne tako dober, da bi jo preprečil. Po večstoletnem premišljevanju je slednjič spoznal, da ne nastajajo potresi zato, ker ne izkazuje kakemu duhovniku morda tiste časti, katero on zahteva. Opazil, z velikim začudenjem je opazil, da ubije strela pogostoma jako dobre ljudi, dočim se drugim, zelo hudobnim ljudem, ki so stali čisto zraven, ni zgodilo nič, le da so se nekoliko prestrašili. Na svojo veliko žalost se je često prepričal, da ne zmaguje vedno pravica, — in to je najbolestnejše spoznanje, do katerega more človek priti! Nadalje je videl, da bogovi nikdar ne branijo slabotnih in nedolžnih. Osupnilo ga je, ko je zdaj pa zdaj videl, da se največji hudobnež veseli najkrepkejšega zdravja. Končno je

sam sebi zatrjeval, da ni nastala vsled tega tako stroga zima, ker farjem ni mogel dati dovolj volne. Začel je domnevati, da se vesoljni red in prirodni zakoni ne dadó spremeniti poljubno in njemu v korist, kot plačilo zato, da zna blebetati kako veroizpoved na pamet. Opazil je, da nekateri otroci kradejo, čeprav so krščeni pravilno po predpisanem obredu. Spoznal je velikansko razliko med pravosodjem in vero, in videl, s kakim veseljem si zavijajo med sabo vratove pripadniki enega in istega boga. Videl je, kako napolnujejo svet z okrutnostmi verski prepiri. Slednjič se je človek predrznil celo sumiti, da bi sploh mogel kak bog poseči v naravni red dogodkov. Človek je spoznal le nekaj resnic; toda že samo te maloštevilne resnice se niso dale spraviti v soglasje z brezmiselnim praznoverstvom njegovih dedov. Ker so njegove svete knjige baš v najvažnejših točkah bile nepravilne in napačne, je začel človek dvomiti, da bi vsebovale te knjige absolutno resnico in izhajale od boga; končno se je prepričal, da so tudi duhovniki v večina najvažnejših stvareh popolnoma nevedni, vsled česar je zgubil ves strah in spoštovanje do njegove črne suknje. — — Takov je bil začetek razumske svobode.

Omika je vedno rastla v isti meri, v katerej je pojemala verska moč. Duševni napredek človeštva obstoji prav v tem, kolikokrat more kako staro vražo zamenjati z novo resnico. Cerkev seveda ni dala človeku nikdar prilike, da bi prišel le do ene resnice; nasprotno, vedno je uporabljala vso svojo moč, da bi ga od resnice odvrčala, in zato se cerkev zelo

huduje, če je človek spoznal, da je prav mnogo verskih pojmov krivih. Čitanje svetega pisma — (ki je katoličanom v celoti prepovedano!) — ga je dovedlo do spoznanja, da je bil Jehova bolj okruten in nasilen nego najhujši divjak. Istotako je človek našel, da je ta sveta knjiga polna nevednosti, in da so jo gotovo morali spisati ljudje, ki so imeli prav malo pojma o prirodnih pojavih in naravi sploh. — Le malokateri človek je imel pogum, povedati take misli odkrito in javno. V vsaki dobi je tu pa tam kak mislec, dvomljivec, učenjak, sovražnik hlimbe, zaničevalec hlapčevske ponižnosti, kak neustrašeni branitelj pravice z veseljem, ponosom in junaštvom potegnil svetli meč resnice proti poblazneli pošasti verske neumnosti, človeštvu v blagoslov. To vrsto mōž, — enake bogovom, ker so vedeli, kaj je dobro in slabo, — so bogomolci navadno raztrgali v kosce. Sokrat je moral piti strup, ker je odrekel nekaterim bogovom spoštovanje. Jezusa je fanatična verska druhal križala radi “zločina” bogokletstva, ker je smatral sam sebe za boga, — saj je vendar vedel, kaj je pravično in kaj krivično! Ničesar ni bogomolcem bolj prijetnega, nego moriti svoje sovražnike na povelje boga. Vsa verska preganjanja korenijo v oni mistični ljubezni do boga, ki rodi nestrpnost, mrzkost in slepo sovraštvo do drugače mislečih.

Strašne verske vojne, ki so pojile zemljo s krvjo, so imele le ta učinek, da so prišle slednjič vse vere ob “vero” in v slab glas; ljudstvo je začelo gledati na duhovnike z nezaupnostjo in sovraštvom,

kot povzročitelje tolikega gorjá. Misleči ljudje so začeli dvomiti nad božjim izvorom vere, ki uči svoje vernike, da naj teptajo pravice drugovercev. Nekateri so začeli primerjati krščanstvo z verami paganskih narodov; radi ali neradi so priznali, da je razlika tako malenkostna in nebistvena, da ni vredno umreti za eno ali drugo versko prepričanje. Uvideli so, da so drugoverni narodi v marsikaterem oziru celo boljši, srečnejši in uspešnejši nego kristjanski, — z eno besedo, da je slednjič vsaka verska razlika toliko vredna kakor — počen groš! Tri sto dolgih let si je ves krščanski svet zamanj prizadeval iztrgati prazni “božji grob” iz rok “nevernikov”; tri sto dolgih let so se brezuspešno in z velikanskimi izgubami zaganjale nahujskane trume križarskih vojsk v versko še bolj fanatične spoznavalce polumeseča, v te “nesramne, bahaste poganske pse,” — kakor so izvolili kristjani v svoji znani bratoljubnosti nazivati Turke. Ta grozni neuspeh, ki je zahteval morje krščanske krvi, to strašno dejstvo je zasejalo seme nezaupnosti v vsem krščanstvu, in milijoni so začeli izgubivati vero v boga, ki ga je pred vsem svetom osramotil Mohamed. Ljudstvo je spoznalo, da trgovina ustvarja prijateljstvo, dočim seje vera neslogo in sovraštvo, ter da je verska prenapetost popolnoma nezdružljiva z mirom med narodi in posamezniki. Videlo se je, da oni, ki boga najbolj ljubijo, najmanj ljubijo človeka, in da je medsebojno odpuščanje in krščanska ljubezen do bližnjega predrzna hinavščina; kajti prav tisti, ki najbolj molijo, so najzlobnejši, in tako pokažejo, da

je ponižnost in nasilnost sad enega in istega strupenega drevesa.

Mnogo desetletij že traja med maloštevilnimi vrlimi, razboritimi, resnicoljubnimi možmi in ženami na eni strani, ter med veliko, nevedno, verno maso na drugi strani, neizprosen boj na življenje in smrt. To je vojna med znanstvom in vero. Oni, ki so v veliki manjšini, apelirajo na razum, poštenje, na človeške pravice in svobodo, na znane resnice, na blagostanje in srečo na **tem** svetu; večina pa apelira na predsodke, strah, čudeže, suženjstvo, na neznanost in na pekel onstran groba. Maloštevilni prosvetljenci kličejo: "Misli!" — topoglava masa pa kriči: "Veruj!"

Prvi dvom je bil zibelka, začetek napredka, in s prvim dvomom je človek prekoračil prag duševne ječe. Človek je začel razmišljati in dvomiti, in cerkev je začela to prepovedovati. Zvezdoslovec je začel meriti nebo, in cerkev mu je na plemenito čelo vžgala besedo: "Brezverec", — in vendar: ne ene blesteče zvezde ni na nebu, ki bi nosila kako krščansko ime! Vsem veram vkljub je prodiral geolog (zemljeslovec) v notrajščino zemlje, čital njeno zgodovino v ogromnih knjigah iz skalovja in našel v njenem osrčju skrite spomenike davno minulih časov. Zastarele ideje so se razstopile v prekapnici kemikovi, in nove, koristne resnice so zavzele njih mesto. Verski pojem za verskim pojmom se je razpršil in razhlapel v topilnici vede, in ostala je le žlindra. Nov svet se je odkril pod drobnogledom; vsepovsod se je našla neskončnost. Na vse strani je

človek mislil, iskal, odkrival, — pa nikjer, ne na zemlji, ne na zvezdah ni našel sledi od narave neodvisnega in nad njo vladajočega bitja!

To so one vzvišene resnice, ki so človeka usposobile, da je vrgel raz sebe jarem praznoverstva; to so slavna odkritja, ki so iztrgala duhovništvu iz rok žezlo avtoritete.

* * *

Na onem nepreglednem grobišču, nazvanem prošlost, je sedaj večina človeških ver pokopana, in tamkaj tudi počivajo skoro vsi bogovi. Sveti templji indijski so davno že razpadli v razvaline; preko stebrišč in obokanih hodnikov, preko šareno poslikanih sten se vijejo sedaj rastline plezavke in ovijavke. Brahma, zlati, s štirimi glavami in štirimi rokami; Višnu, svečani, kaznovalec zlobe, s tremi očmi, s polumesecem in ovratno verižico iz človeških lobanj; Živa, razdiralec, s krvjo polit; božanstveni Kali, beloroki Daupradi, Krišna — vsi, vsi so prominuli in zapustili prestol svojega sedaj samotnega kraljestva. Na bregovih svetega Nila se ne izprehaja več jokajoča Isis, in ne išče več svojega mrtvega Ozirisa. Senca Tifonovih temnih potez ne pada več na valove. Solnce še vzhaja, kakor nekdanj, in njegovi prvi žarki poljubujejo še vedno ustna Memnonova, toda Memnon je tih in nem kot zagonetna sfinga. Sveti templji leže v puščavi v pesku pokopani; prašne mumije še vedno čakajo vstajenja, katero so jim obetali duhovniki; in stari verski izreki, vklesani v čudno upodobljenih kamenih, spé v

nerazumljivem, davno pozabljenem jeziku. Božji ognji Perzov in Aztekov so že davno ugasnili v pepelu preteklosti, in nikogar ni, ki bi razpihal sveti plamen in ga vzdrževal. Harfa Orfejeva je obmolknila; posušena čaša Bacchova je vržena v stran; Venera je mrtva in okamenela, in njenih belih prs ne dviga več nobena ljubezen. Reke še vedno žuborijo, toda Najade se ne kopljejo več v njih; drevesa še vedno šumijo v skrivnostnem šepetu, a rojenice ne plešejo več na razupitih krajih v gozdu. Bogovi so zginili z visokega Olimpa. Tudi stari bogovi in boginje slovanske: Triglav, Perun, Kurent, Vesna itd. — so šli k večnemu počitku, in ne prikliče jih nikdo več nazaj. Potihnil je grom sinajski, obmolknil glas prorokov, in dežela, kjer se je nekdanje cedilo mleko in med, je danes samotna puščava. Bajka za bajko je na nebu obledela, trume pošastij in sanj so polagoma zginile, in počasi so stopala na njih mesto dejstva, resnice in istinitosti. Vse, kar je nadnaravnega, se je razkadilo v dim in minilo, ostalo pa je to, kar je naravno. **Bogovi so šli v grob, — a človek je še tukaj!**

Kakor vsako posamezno bitje, tako imajo tudi celi narodi svojo mladostno dobo, moško dobo in dobo propadanja. Prav tako je tudi z verami; ista neizogibna osoda čaka vse. Bogovi, ki so jih ustvarili narodi, morajo prominiti s svojimi stvarniki vred; kajti ustvaril jih je človek, in kakor ta, morajo tudi njegove stvari zveneti in propasti. Bogovi ene dobe služijo vedno v posmeh poznejši dobi, in veri naših dni bo ravno tako malo kakor drugim

veram prizanešeno, da se ne bi daljna bodočnost iz nje norčevala. Ko je bila Indija najmogočnejša, je sedel Brahma na prestolu sveta. Ko je prešlo žezlo na Egipt, se je človeštvo poklonilo Ozirisu in njegovi soprogi Isis. Prišla je do svetovne vlade stara junaška Grecija, in Zevs se je oblekel v škrlat avtoritete. Zemlja se je tresla pod stopinjami hrabrih sinov Rima, in Jupiter je zgrabil z železnimi rokami kij in grom je stresal nebo. Padel je stari Rim, in zrasel je na njegovih razvalinah novi Rim; kristjani so zbrali vladajoče narode sveta, v eni roki križ, v drugi pa krvavi meč, in dandanes sedi Kristus na starem prestolu. — Kdo bo pač njegov naslednik?

Dan na dan izgubivajo verski pojmi svojo prvotno moč; stari verski duh in prejšnó versko oduševljenje izumira bolj in bolj. Ognjevita navdušenost, uničevalni fanatizem nekdanje cerkve je prominil, in ne povrne se nikdar, nikdar več. Verski obredi pač še ostanejo nekaj časa, toda starodavna vera se krha in kruši od človeškega srca. Obrabljena dokazila izgubivajo svojo prepričevalno moč, in verske obtožbe, ki so pačile nekdanj obraz vsemu človeštvu, vzbujajo danes v nas le zasmeh in gnus. Čas vrši mimo; čudeži postajajo neslani in za človeka sramotni; dokazi, ki so naše prednike popolnoma prepričali, nas ne zadovoljujejo več. Neizogibno, nespravljivo nasprotstvo nastane med vero in vedo; kajti med tema dvema protivnikoma ni primirja. Boj se bo nadaljeval čim dalje huje, dokler ne podleže — vera!

Razum, opazovanje in skušnja, — ta sveta trojica znanstva, je nam razodela, da je edino dobro tukaj na zemlji sreča, da potrebujemo sreče **sedaj**, a ne v megleni bodočnosti na "onem svetu", ter da dosežemo srečo edino stem, ako osrečujemo svoje bližnje.

To je za nas dovolj; v tej veri lahko mirno živimo in umremo.

Navzlic temu, da so se brezverci v vseh časih borili za človeške pravice in vedno bili neustrašeni branitelji svobode in pravičnosti, se svobodomislece vendar vedno dolži, da hočejo staro podreti, ne da bi zidali novo. Cerkev bi s svojimi dolgoletnimi skušnjami vendar morala biti toliko pametna, da bi vedela, da je popolnoma nemogoče vzeti človeku njegovo prepričanje s silo. Zgodovina verskih preganjanj zadostno dokazuje, da se ustavlja duh vsem nameram nasilnega vladanja. Duh časa se drži tako dolgo starih idej, dokler ni gođen in sprejemljiv za nove. Kakor hitro spoznamo resnico, odpadejo vse stare krive ideje same od sebe.

Bil je nekdam zdravnik, ki je nagovoril hrome ga reveža in mu prijazno ponudil svojo zdravniško pomoč. Zdravnik je začel spretno razlagati bistvo in vzrok vseh boleznij; razpravljal o zdravilni moči nekaterih lekov; o ugodnem učinku telesnega gibanja v svežem zraku in v svetlobi, in o raznih drugih sredstvih in metodah, kako se zdravje in moč spet doseže. Njegova pojasnila so bila tako jasna in pametna in pričala so o tako globokih mislih in natančnem znanju, da je hromi revež ves iz sebe

vzkliknil: "O, prosim Vas iskreno, nikarte mi ne od-
vzemite mojih bergelj, ki so moja edina opora, in
brez njih bi bil nepopisno nesrečen!" — "Nimam
namena vzeti Vam bergelj, ljubi mož," reče zdrav-
nik, "marveč dati Vam hočem le zdravje, in potem,
ko ozdravite, boste berglje kar sami od sebe proč
vrgli!"

Namesto praznih sanj o "onem svetu" predla-
gajo svobodomisleci, da se bolj negujejo istinitosti
tega sveta; namesto praznoverstva sijajne dokaze in
znanstvene pridobitve; in namesto duhovniške stra-
hovlade svobodo mišljenja brez vsakoršnih okov. Ne
trdimo, da je veda že vse odkrila, da so naši nazori
svota vseh resnic; kajti človeškemu napredku ni
konca ne kraja. Ne moremo še pač razvozlati nepre-
glednih komplikacij in tajnostij sile in tvarine; bis-
tvo najmanjše praživalice je še ravnotako zagonetno
kakor vesoljstvo v celoti. Kapljica vode je prav
tako čudovita in skrivnostna kakor vse, široko mo-
rje; en list tako kot cel gozd.

Znanstvo ne misli vkovati bodočnosti v verige,
osvoboditi hoče marveč sedajnost; svobodomisleci
nečejo skovati verig za svoje otroke, streti hočejo
temveč le one, v katere so nas vklenili naši predniki.
Hočejo biti branitelji uprašanja in svobodnega miš-
ljenja; kajti modroslovje ne ve nič o verskem ego-
izmu. Dočim praznoverstvo zida steno in vali na
pot zapreke, odpira veda vse glavne ceste svobodne
misli. Ne trdimo, da poznamo ves svet, da smo v
stanu rešiti vse uganke, toda mi verujemo, da je
boljše ljubiti ljudi, nego trepetati pred bogom; da

je častnejše in dostojnejše, ako mislimo sami in raziskujemo sami, nego pa dati se voditi ljudem, ki nam vtepajo v glavo nesmiselne in popolnoma nepotrebne stvari, katere so si izmislili v davnih časih neizobraženi ljudje. Zadostuje nam za sedaj, da vemo, da ni govora o kaki svobodi na zemlji, dokler še vlada trinog v nebesih. Tudi ne pričakujemo, da smo v stanu v današnjih dneh vse izvršiti; verujemo pa, da lahko vsak izmed nas stori nekaj za napredek in ga pospeši. Dobro vemo, da ni dovolj, ako strmoglavimo bogove in nadnaravne oblastnike raz njihovih prestolov, — to je še le začetek razsvetljenja; **pravi in edini cilj je sreča in blagostanje vseh ljudi na zemlji.**

Gozdove sekati ni končni cilj poljedelstva, in morske razbojnike preganjati še dolgo ni namen svetovni trgovini.

Vera bodočnosti ni vera strahú božjega, marveč vera ljubezni do bližnjega: ne bo imela tempelj za bogove, temveč tempelj za vse ljudi, v katerem se bo vsestransko negovala in slavila vera človekoljubja. Vsakega poštenega človeka sveta dolžnost je, da pospešuje po svojih močeh, da čim preje zasinejo dnevi, v katerih bo človeška družba nehala roditi milijonarje in berače. — sito lenčad in lačno delavstvo, — kjer hodi resnica v cunjah, praznoverstvo in falotstvo pa se šopiri v škrlatu. Upajmo in pričakujmo z gotovostjo čas, ko bo koristno tudi pravično, in resnica edina lepota: kadar bo sedel na prestolu razum, kralj vseh kraljev, bog vseh bogov!

PRIJATELJEM napredka in vsem onim,
ki se želé seznaniti z važnimi kul-
turnimi, socijalnimi ter političnimi upra-
šanji, se priporoča sledeči reviji:

■ ■ **SVOBODNA MISEL** ■ ■

Glasiló slovenske sekcije
Svobodne Misli.

PRAGA-VINOHRADY-BOHEMIA-AUSTRIA



Izhaja vsak mesec in stane
za celo leto 60c.



■ ■ **NAŠI ZAPISKI.** ■ ■

Socijalna revija.

LJUBLJANA-KRAIN-AUSTRIA.

Dunajska cesta 20.



Izhaja vsak mesec in stane
na leto \$1.25.



967-06058

5228

UNIVERZITETNA KNJIŽNICA MARIBOR

Ob pri

Mozesove
moder

Resnica o
Versko mi

Ultramontanizem

Izganjanje hudičev

Česa nam je treba

Postanek sveta.

Kakšen konec bo vzela naša zemlja?

54182

COBISS *



096706058

ZA ČITALNICO

“Izobraževalna knjižnica”

ki je vsled materialnih ovir morala začasno prenehati, bo v doglednem času začela spet izhajati.— Dosedaj so izšli in se še lahko dobé štirje snopiči, s “Svetovnimi ugankami” in zgodovino papeštva, katera snov se bo nadaljevala tudi v prihodnjih snopičih. Poleg tega bo prišla knjižnica splošno podučne sestavke ter k in daljše pripovesti.